राजस्व सुधार कार्ययोजना

२०७९/८०–२०८१/८२

शिवालय गाउँपालिका

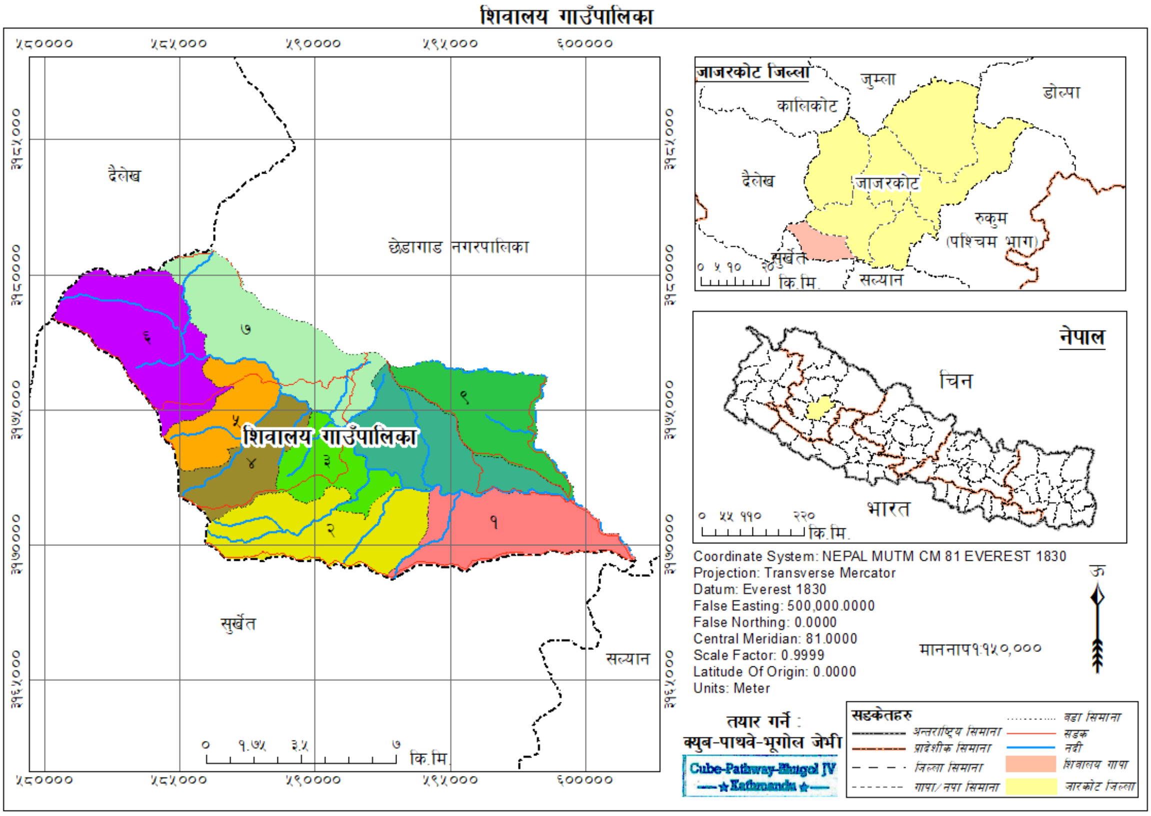

शिवालय गाउँपालिका

जाजरकोट जिल्ला

२०७९

कर्णाली प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम

प्रदेश सुशासन केन्द्र

वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत, नेपाल

आभार

नेपालमा सङघीय शासन व्यवस्थाको अभ्याससँगै सङघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार स्थापना र सञ्चालन भएका छन् । नेपालको संविधानले तीनै तहको सरकारको भुमिका, जिम्मेवारी र अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकार स्थानीय तहले आम नागरिकका आधारभुत आवश्यकता परिपूर्तिदेखि स्थानीय पूर्वाधार निर्माण, रोजगारी श्रृजना, आयआर्जन र जीविकोपार्जन तथा उन्नत सेवा प्रवाह मार्फत जनताको अपेक्षा/आकांक्षा पूरा गर्नु पर्नेछ ।

यसका लागि सङघीय सरकार, प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने राजस्व बाँडफाँड र अनुदान मात्र पर्याप्त हुने देखिदैन। सीमित श्रोत साधनको कुशल परिचालन र आन्तरिक आय बढाउनुपर्ने, आत्मनिर्भर, सवल र सुदृढ बन्न अग्रसर हुनुपर्ने छ ।

आफ्नो राजस्व (आय) क्षमताको आँकलन र प्रभावकारी प्राप्ति तथा उपयोगको लागि राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्नुभएकोमा बधाई तथा शुभकामना ।

दाताकोष समेतको परिचालनबाट नेपाल सरकारले आफ्नो विशेष कार्यक्रमको रुपमा प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। मुलतः सङघीयता कार्यान्वयनसँगै प्रदेश र स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको क्षमता विकास, संस्थागत सुदृढीकरणका औजारको प्रयोग र आवश्यक कानुनी तथा योजनाका दस्तावेज तयारी मार्फत संस्थागत सुधार, सवलीकरण र सेवा प्रवाहमा उन्नत सहयोग गर्ने यस कार्यक्रमको रणनीति रहेको छ । तहाँ गाउँपालिकाको प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीमा सहकार्य गर्न पाउँदा खुशी लागेको छ । प्रस्तुत योजना तयारी कार्यमा खटिने परामर्शदाता, गुणस्तर परीक्षण र पृष्ठपोषण दिने राजस्व समितिलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनालाई परिष्कृत एवम् गुणस्तरीय बनाउन सहयोग पुर्‍याउनु भएकोमा आभारी छु ।

राजस्व सुधार कार्ययोजनाले तहाँ स्थानीय तहको राजस्व क्षमताको उजागर र कुशल प्राप्तिमा योगदान गर्नेछ । प्रस्तुत योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सक्रिय र आन्तरिक आय वृद्धिमा सफल हुनुहुने छ भन्ने विश्वास लिएको छु । शुभकामना ।

केशव प्रसाद उपाध्याय
कार्यकारी निर्देशक
प्रदेश सुशासन केन्द्र
कर्णाली प्रदेश, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

कृतज्ञता ज्ञापन

नागरिकका असिम आकांक्षालाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय तहको विकासलाई तीव्रतर किसिमले अघि बढाउन सबैभन्दा धेरै आवश्यक पर्ने र प्रायः सधैं अपुग हुने विषय भनेको स्रोत अर्थात् राजस्व नै हो । स्थानीय तह आफैंले पर्याप्त राजस्व संकलन गर्न सकेको खण्डमा स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुन जानेछ र स्थानीय तह आत्मनिर्भर हुँदै जाँदा यसले सङ्घीयताको दीगोपन समेत टेवा पुऱ्याउने छ । नेपालको राज्य व्यवस्था सङ्घीय स्वरुपमा रुपान्तरण भई स्थानीय तह गठन भएको पाँच वर्ष पुग्दै गर्दा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा हुनु प्राथमिकतापूर्ण कार्य भएको छ ।

स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ उपदफा २ (ख) ले राजस्व परामर्श समितिको काम, कर्तव्य अधिकार अन्तर्गत राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरी आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको अनुमान गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । यस्तै सोही ऐनको दफा ६६ उपदफा (क) ले स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार अन्तर्गत आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने आय, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण, आन्तरिक ऋण तथा अन्य आयको प्रक्षेपण गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ ।

स्थानीय तहको राजस्वको वर्तमान अवस्था, कानुनी रुपमा अख्तियार प्राप्त राजस्वका क्षेत्रहरु तथा स्थानीय तहको अवस्था अध्ययन गरी यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले आगामी तीन वर्षको राजस्वको प्रक्षेण समेत गरेको छ । अख्तियार प्राप्त कतिपय क्षेत्रहरुमा राजस्व संकलन गर्न नसकिरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यस कार्ययोजनाले न्यायपूर्ण तरिकाले र नागरिकको मन जितेर सम्बन्धित सबै क्षेत्रमा करका दर, दायरा र क्षेत्र बिस्तार गरी समग्र आन्तरिक राजस्वको आकार वृद्धि गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने छ भन्ने विश्वास लिएका छौ ।

यस महत्वपूर्ण कार्यमा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु भएकोमा प्रदेश सुशासन केन्द्र कर्णालीलाई तथा स्थानीय तहको राजस्वको अध्ययन गरी यस महत्वपूर्ण दस्तावेज तयार गर्ने काममा कार्यमा खटिनु हुने सम्पूर्ण विज्ञहरु प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौ । साथै, यो दस्तावेज तयार गर्न सूचना र अन्य सहयोग प्रदान गर्ने स्थानीय तहका सबै कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुलाई समेत हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छौ ।

क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी

विषय सूची

परिच्छेद एक: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य २

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरू ४

१.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया ४

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू ८

परिच्छेद दुई: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ९

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ९

२.२ गाउँपालिको मानव संसाधनको अवस्था १०

२.३ गाउँपालिको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १०

परिच्छेद तीन: गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार अवस्था तथा आय सम्भाव्यता ११

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था ११

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था ११

३.१.२ कानुनी व्यवस्था: १२

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था: १६

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण १६

३.३.१ कर राजस्व १७

३.३.२ गैरकर राजस्व २४

परिच्छेद चार: आय संकलनको संस्थागत क्षमता र संकलन अवस्था ३०

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी संस्थागत संरचना ३०

४.१.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति ३०

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता ३०

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन ३१

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू ३१

परिच्छेद पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना ३६

५.१ गाउँपालिको राजस्व सुधार कार्ययोजना ३६

५.१.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना ३९

परिच्छेद छः आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण ४६
६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ४६
६.२ गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण ४९

परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा ५४

परिच्छेद आठः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ५५

अनुसूचीहरू ५८
अनुसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची ५९
अनुसूची २: अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र ६२
अनुसूची ३: कार्यक्रममा सहभागीहरुको सूची तथा कार्य सम्पन्न पत्र ६३
अनुसूची ४: कार्यक्रमको फोटोहरु ६६

तालिका सूची

तालिका १: गाउँपालिको मानव संसाधनको अवस्था १०
तालिका २: गाउँपालिको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था १०
तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार ११
तालिका ४: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँट व्यवस्था १४
तालिका ५: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर १८
तालिका ६: सम्भाव्य मालपोत करदाता तथा मालपोत कर १९
तालिका ७: सम्भाव्य घरबहाल करदाता तथा घरबहाल कर २१
तालिका ८: सम्भाव्य व्यवसाय करदाता तथा व्यसाय कर २२
तालिका ९: सम्भाव्य घरजग्गा रजिष्ट्रेशन करदाता तथा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर २४
तालिका १०: सम्भाव्य नक्शापास दस्तुरका करदाता तथा नक्शा पास दस्तुर २६
तालिका ११: सम्भाव्य व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क २७
तालिका १२: सम्भाव्य सिफारिस दस्तुर, प्रमाणित दस्तुर अन्य दस्तुर २८
तालिका १३: राजस्व परामर्श समिति ३०
तालिका १४: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण ३१
तालिका १५: राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति तथा कार्यनीति ३६
तालिका १६: राजस्व सुधार कार्ययोजना ३९
तालिका १७: आगामी तीन आ.व.हरूका लागि राजस्व प्रक्षेपण (रु. हजारमा) ४६
तालिका १८: चालु आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण ५०
तालिका १९: प्रक्षेपित आय संरचना संक्षेपमा (रु. हजारमा) ५४
तालिका २०: अनुगमन तालिका ५६

चित्र सूची

चित्र १: सङ्घ र प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरण ३
चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू ५
चित्र ३: स्थानीय तहको आय स्रोत १३
चित्र ४: स्थानीय तहको आन्तरिक आय १५
चित्र ५: राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया १६
चित्र ६: राजस्व तथा करका विभिन्न शीर्षकहरू १७
चित्र ७: राजस्व सुधारका कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ५५

परिच्छेद एकः परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको सरकारहरूको सङ्घीय संरचनालाई अवलम्बन गरेको छ । संविधानले स्थानीय तहहरूमा कुशल र प्रभावकारी सेवाहरू प्रदान गर्न सबल स्थानीय तहहरूको परिकल्पना गरेको छ। यसै बमोजिम स्थानीय सरकारलाई संविधानद्वारा प्रदान गरिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्थाका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान र विशेष अनुदान दिन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्रदान गरिने यस्ता अनुदानले मात्र स्थानीय तहको खर्च आवश्यकता पूरा गर्न संभव नहुने र राज्य शक्तिको बाँडफाँड गर्दा राज्यको राजस्व अधिकारको समेत तहगत सरकारबीच शक्तिको बाँडफाँड गरिने हुँदा सङ्घीय वित्त व्यवस्थाका मान्यता अनुसार स्थानीय तहलाई विभिन्न कर तथा गैर करहरू लगाउने र उठाउने गरी राजस्व अधिकार समेत संवैधानिक रुपमै प्रदान गरिएको छ । नेपालको संविधान (भाग १९, अनुसूचि- ८) मा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, वस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश वा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल नहुने गरी कानुन बनाई कर लगाउन सक्ने व्यवस्था गरिए अनुरुप स्थानीय तहहरूले राजस्व अधिकारको प्रयोग गरी कर तथा गैरकर संकलनका आधारभूत मान्यता अनुरुप राजस्व, कर, शुल्क र दस्तुर उठाउन सक्नेछन्। अनुदान र राजस्व अधिकार बाहेक स्थानीय तहले संविधान र सङ्घीय कानुन बमोजिम राजस्व बाँडफाँड वापत रकम प्राप्त गर्नसक्ने र नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृतिमा ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत गरिएको छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई विभिन्न किसिमका राजस्वको श्रोत, संभाव्य राजस्वको पहिचान, संकलन, राजस्व बाँडफाँडको अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको छ। खासगरी स्थानीय तहको उद्देश्य भनेको स्थानीय तहलाई वित्तीय रुपमा सवल बनाउने, स्थानीय तहको खर्च व्यवस्थापन गर्ने र स्थानीय तहमा सुशासनको प्रत्याभूती गराउने पनि हो ।

स्थानीय तहहरूले आफूलाई तोकेको कार्य र जिम्मेवारी पूरा गर्नको लागि वित्तीय दृष्टिले सक्षम हुनु पर्दछ । वर्तमान अवस्थासम्म अधिकांश स्थानीय तहहरू सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिएको बाह्य श्रोतमा निर्भर रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय राजस्व उठाउने अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ तापनि उनीहरू करको सम्भाव्यता पहिचान गर्न कर सम्बन्धी डाटावेस बनाउन र कर प्रशासनलाई नियमन गर्न कमजोर देखिन्छन् ।

संविधान र कानुनबाट प्राप्त अधिकारलाई उपयोग गर्ने क्रममा स्थानीय तहहरू प्रदेश र सङ्घको मुख मात्रै ताक्ने र आन्तरिक श्रोत र राजस्व परिचालनमा लामो समय उदासिन हुने हो भने त्यसले दीर्घकालमा स्थानीय तहको स्वायत्तता र दिगोपनमा प्रश्न उठ्न सक्ने कुरालाई नजर अन्दाज गर्न मिल्दैन । यसबाट छुट्कारा पाउनको लागि स्थानीय तहहरूको आन्तरिक राजस्व परिचालन

क्षमतामा कानुन सम्मत ढङ्गले बृद्धि गर्नुपर्ने अपरिहार्य आवश्यकता रहन्छ । उल्लेखित कार्य गर्नको लागि स्थानीय तहहरूसँग राजस्व सुधार कार्य योजनाको खाँचो देखिन्छ ।

यही खाँचोलाई पूरा गर्नको लागि प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयद्वारा राष्ट्रव्यापी रुपमा संचालित राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासन पद्धतिलाई दिगो, समावेशी र जवाफदेही बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन हुने गतिविधीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्नेतिर लक्षित रहेका छन् । साथै, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूको संस्थागत क्षमता अभिबृद्धिमा पनि यस कार्यक्रमले सहयोग पुऱ्याउने प्रावधान रहेको छ । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय बीच सम्झौता भई प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै सन्दर्भमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूको आन्तरिक आय परिचालनमा सुधार ल्याउनको लागि राजस्व सुधारका क्रियाकलापहरू पहिचान गर्न र पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहको आन्तरिक आयमा पर्न सक्ने प्रभाव समेतका आधारमा आगामी दिनमा प्राप्त हुन सक्ने राजस्वको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई मार्गदर्शन गर्न प्रदेश सुशासन केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको वित्तीय र प्राविधिक सहयोगमा शिवालय गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको हो ।

१.२ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य

नेपालको संविधानले नेपालको राज्य संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले गर्ने व्यवस्था गरेको छ । देशमा सङ्घीयता आएपछि पहिले केन्द्रले दिने रकम तथा बजेटमा मात्र आश्रित स्थानीय तहहरूलाई पनि आफैंले राजस्व संकलन गर्न सक्ने अधिकार प्रत्याभूत गरिएको छ । त्यसैले स्थानीय तहलाई सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा राजस्व विनियोजन बाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय तहले अन्य स्वदेशी सङ्घसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्नसक्ने, नेपाल सरकारको पूर्वस्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ द्वारा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणलाई व्यवस्थापन गरिनुका साथै स्थानीय तहले कर लगाउदा वैज्ञानिक करका आधारभूत मान्यताहरूका आधारमा कर करदाताले तिर्न सक्ने क्षमता र कर प्रणाली समानता र न्यायमा आधारित रहने गरी स्थापना गर्न, स्वेच्छिक रुपमा कर तिर्न प्रेरित हुने वातावरण सिर्जना गर्न र कर लगाउँदा करको

आधार, करको दर र कर तिर्ने अवधि निश्चित गर्न, स्थानीय तहको आन्तरिक राजस्व सुधार कार्य योजनाको निर्माण अपरिहार्य छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐन (२०७४) ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्नसक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भए तापनि ती अधिकारलाई व्यवस्थित तरिकाले कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता सबैमा विकास भइसकेको छैन । यसको पछाडि अनेक कारणहरू हुनसक्छन् जस्तै सङ्घिय संरचनाको अभ्यास नयाँ हुनु, आयका श्रोतहरूको पहिचान गर्नसक्ने खालको दक्ष जनशक्ति अधिकांश स्थानीय तहहरूमा नहुनु, स्थानीय तहहरूसँग रहेका संभाव्य श्रोतहरूका बारेमा तथ्याङ्क नहुनु, राजस्व संकलन र त्यसको बाँडफाँड बारेमा जनतालाई बुझाउन नसक्नु, स्थानीय तहमा राजस्वको दायरा बृद्दि गर्ने सम्बन्धमा स्थानीय तहको नेतृत्वको इच्छाशक्ति कम हुनु आदि ।

राजस्व परिचालनको सन्दर्भमा माथि उल्लेखित अवस्थाहरूमा सुधार ल्याउनका लागि आन्तरिक आयको अवस्था विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरू पहिचान गर्नु, राजस्वका दायरा बदाउन सकिने बृद्धिका संभावनाहरूको खोजी गर्नु, राजस्व प्रशासनको विद्यमान संगठनात्मक संरचनाको विश्लेषण गर्दै सुधारका ठोस आधारहरू पहिल्याउन, र आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्वको प्रक्षेपण गर्नु नितान्त जरुरी हुने हुँदा कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत जाजरकोट जिल्लाको शिवालय गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार पारिएको छ ।

चित्र १: सङ्घ र प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरण

शिवालय गाउँपालिकाको राजस्व सुधारका लागि गाउँपालिकाको नेतृत्वमा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गरी राजस्व सुधारको कार्ययोजनाहरू तर्जुमा गरिएको छ । यो कार्ययोजना तर्जुमाको माध्यमले गाउँपालिका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारपक्षहरूलाई राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा अभिमुखीकरण गरी आन्तरिक आय सुधारका लागि समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान गरी आयको प्रक्षेपणलाई मार्गदर्शन गर्ने दस्तावेज हुनेछ ।

१.३ राजस्व सुधार कार्ययोजनाको उद्देश्यहरू

यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य शिवालयन. पा.को आन्तरिक आय तथा राजस्वको विद्यमान अवस्था विश्लेषण गर्नु र व्यवहारिक तथा प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास गर्नु हो । यस उद्देश्यको प्राप्तिका लागि देहाय अनुसारका सहायक उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छ:

- स्थानीय तहका जनप्रतिनिधीहरू तथा कर्मचारीहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा शीर्षकगत रुपमा सम्भावित कर/गैर करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहमा राजस्वका विभिन्न श्रोतहरूको लेखाजोखा (यथार्थ असुली सहित) गर्ने र वृद्धिका संभावनाहरू पहिचान गर्ने ।
- स्थानीय तहको राजस्व प्रशासनको संगठनात्मक संरचना संकलन तथा बिलिङ्ग पद्धति र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सहित स्थानीय तहको समग्र राजस्व प्रशासन तथा यसको कार्य कुशलताको विश्लेषण गर्ने ।
- स्थानीय तहका आन्तरिक आय बृद्धिका संभावनाहरू पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढीकरण कार्य योजना तयार गर्ने ।

राजस्व सुधारका नयाँ संभावनाहरूको पहिचान गर्दै स्थानीय तहले अपनाउनु पर्ने भावी रणनीति सहित आगामी ३ आर्थिक वर्षका लागि कार्य योजना (२०७९/०८०-२०८१/०८२) सहित राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।

- स्थानीय तहको विद्यमान आर्थिक ऐन पुनरावलोकन गरी आगामी आर्थिक वर्षमा गर्नु पर्ने सुधारका लागि सुझाव सहित नमुना तयार गर्ने ।

१.४ राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका विधि चरणहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ (चित्र नं.: २) ।

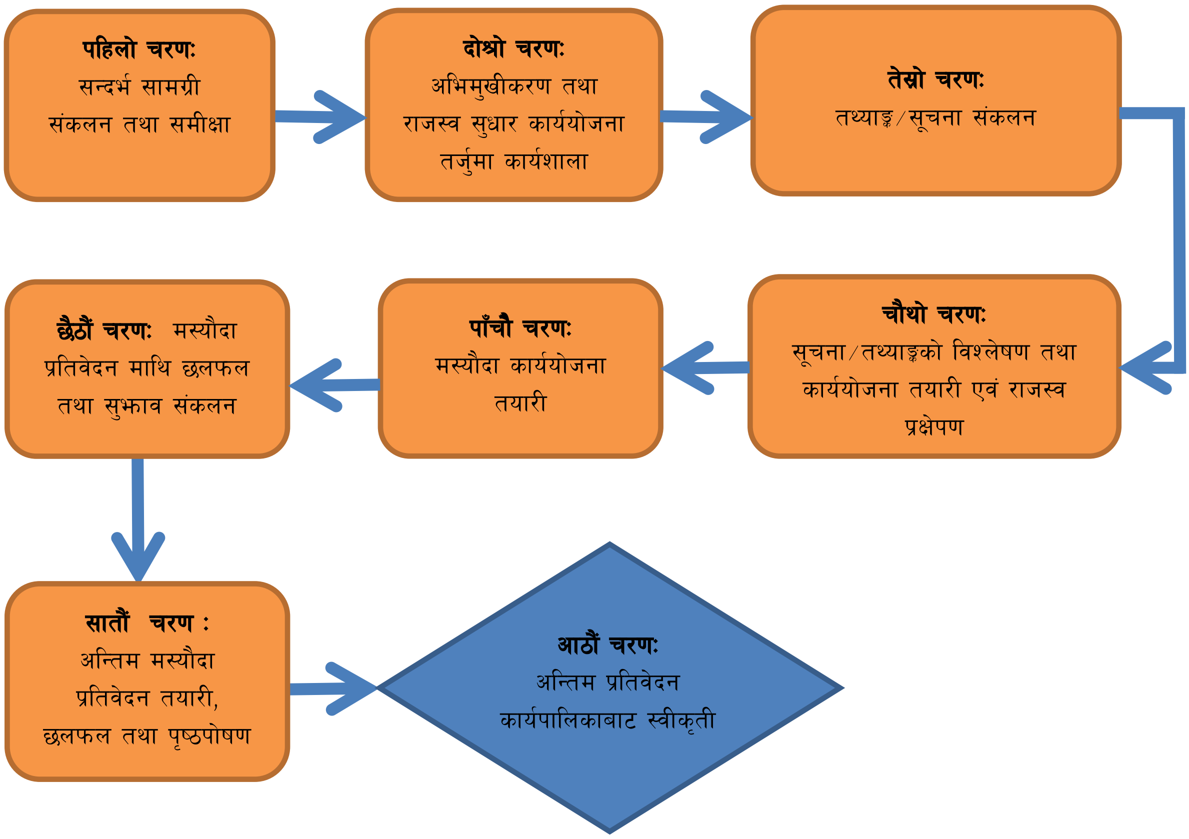

चित्र २: राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि अवलम्बन गरिएका चरणहरू

पहिलो चरण: सन्दर्भ सामाग्री संकलन तथा समीक्षा

राजस्व सुधार कार्ययोजनासँग सान्दर्भिक विभिन्न सामग्रीहरुको संकलन तथा अध्ययन गरियो । यस अध्ययन कार्यको लागि पहिलो चरणमा परामर्शदाता समूहबाट विभिन्न स्रोतहरू मार्फत सन्दर्भ सामाग्रीहरू संकलन, अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । जस मध्ये नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (संशोधन सहित), सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी ऐन २०७६, सार्वजनिक निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन २०७५, आपूर्ति नीति २०६९, औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७३ (संशोधन २०७६), कम्पनी ऐन, २०६३ (संशोधन २०७५), उपभोक्ता हित संरक्षण ऐन, २०७५, सहकारी ऐन २०७५ आदि रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बन्धित सन्दर्भ सामग्रीहरुमा कर्णाली प्रदेश आर्थिक ऐन, औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७५ आदि रहेका छन् । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएका मुख्य-मुख्य सामग्रीहरू अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

दोस्रो चरण: अभिमुखीकरण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यशाला

स्थानीय तहमा कार्य प्रारम्भ गर्नुभन्दा पहिले राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि क्युव-पाथवे-भूगोल जेभीबाट खटिएका विज्ञ टोलीले स्थानीय तहका प्रमुख तथा उप-प्रमुख, स्थानीय तहको राजस्व परिचालन सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीहरु र राजस्व परामर्श समितिका

पदाधिकारीहरुलाई राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारी सम्बन्धमा मिति २०७९/०१/०६ मा अभिमुखीकरण गर्ने कार्य गरेको थियो । अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र अनुसुची २ मा दिईएको छ ।

तेस्रो चरणः तथ्याङ्क/सूचना सङ्कलन

कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यका लागि संस्थागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरु समेत आवश्यक पर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण, वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम पुस्तिका, आर्थिक ऐनहरु, राजस्व सम्बन्धी कानुनहरु, प्रगति विवरणहरु, आम्दानी तथा खर्चको फाँटवारी, प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन, सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरुबाट पनि आवश्यक सूचना र तथ्याङ्क सङ्कलन गरियो । त्यस बाहेक, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, यातायात व्यवसायीहरुको संगठन, होटल व्यवसायीहरुको संगठन आदि पेशागत एवम् व्यवसायीक संस्थाहरु लगायतका सरोकारवाला पक्षहरुसंगको छलफलबाट पनि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरु सङ्कलन गरिएको थियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीको क्रममा मुख्यतः निम्न प्रकारका सूचनाहरु सङ्कलन गरिएको थियोः

- राजस्व प्रशासनको वर्तमान अवस्था, राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- राजस्व परिचालनका लागि अबलम्बन गरिएका नीतिगत व्यवस्थाहरु
- कम्तीमा विगत तीन आर्थिक वर्षहरुको अनुमानित तथा यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको हालसम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक राजस्व (कर तथा गैरकर) सङ्कलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक राजस्व सङ्कलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना
- राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्ययोजनाहरु, सम्पन्न गर्ने समय तथा सोको जिम्मेवारी, आदि ।

कुनै सूचनाहरु/तथ्याङ्कहरु नमिल्दो र असगंतिपूर्ण देखिन गएमा त्यसलाई पूनः प्रमाणिकरण गरिएको थियो । यसरी प्रमाणिकरण गरिसकिएको तथ्याङ्कलाई कार्ययोजनाको उद्देश्यहरुले खोजे अनुसार तालिकामा रुपान्तरण गरिएको थियो । वस्तुगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची २ अनुसार र विषयगत विश्लेषणको लागि आवश्यक तथ्याङ्क अनुसूची ३ अनुसार संकलन गरिएको थियो ।

चौथो चरणः सूचना/तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा कार्ययोजना तयारी एवं राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको लागि आवश्यक सूचना/तथ्याङ्क संकलन गरिसकेपछि त्यस्ता सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरिएको छ। सूचना/तथ्याङ्क विश्लेषणको लागि तथ्याङ्कीय तथा गुणात्मक विधि दुवैलाई प्रयोगमा ल्याइएको छ। राजस्व सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाको विश्लेषण गरी सुधारका उपायहरु पहिचानको लागि गुणात्मक विश्लेषण विधि प्रयोग गरिएको छ भने राजस्वको बृद्धिदर तथा विद्यमान दायराको विश्लेषण तथ्याङ्कीय विधिद्वारा गरिएको छ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार, हाल गरिरहेको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात् आय संकलनमा पार्ने प्रभावहरुको मूल्याङ्कनलाई ध्यान दिदैं आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ। यसरी तयार गरिने प्रक्षेपणले यस स्थानीय तहको बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ। यसैगरी विगतको आयको बृद्धिदर विश्लेषण गरी आय संकलनको अवस्थालाई विश्लेषण गरिएको छ। शुरु र अन्तिम बिन्दुको आधारमा वार्षिक बृद्धिदरको गणना निम्न शुत्रको प्रयोग गरी गरिएको छ।

$$CAGR = \left(\frac{\text{Ending Value}}{\text{Beginning Value}}\right)^{\left(\frac{1}{\text{Number of Years}}\right)} - 1$$

जहाँ, CAGR = औसत वार्षिक वृद्धिदर

Ending Value = अन्तिम वर्षको यथार्थ रकम

Beginning Value = पहिलो वर्षको यथार्थ रकम

आय प्रक्षेपणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको विश्लेषण गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को **अनुसूची ४** अनुसार गरिएको छ।

पाँचौं चरणः मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

स्थलगत अध्ययनबाट प्राप्त भएका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई गुणात्मक र परिमाणात्मक विधिहरूको प्रयोग गरी मस्यौदा कार्ययोजना तयार गरिएको छ। लेखन कार्य राजस्व सम्बन्धी विज्ञता भएका विशेषज्ञबाट गरिएको थियो। भाषिक शुद्धता नेपाली भाषाका विज्ञहरुबाट परिक्षण गराइएको थियो।

छैठौं चरणः मस्यौदा प्रतिवेदन माथि छलफल तथा सुझाव संकलन

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका उपरोक्त चरणहरु पश्चात् तयार गरिएको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन स्थानीय तहका सम्बन्धित सरोकारवालाहरु समक्ष प्रस्तुत गरी

सुझाव लिइएको थियो । यसका लागि परामर्श कार्यशाला/बैठकको आयोजना गरिएको थियो । यस्तो छलफलबाट प्रतिवेदनमा छुट भएका विषय वा तथ्याङ्कीय कमजोरीहरुलाई सच्याउन र प्रतिवेदनका विषयमा सरोकारवालाहरुलाई जानकारी प्रदान गर्न पनि सहयोग पुगेको थियो ।

सातौ चरणः अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी, छलफल तथा पृष्ठपोषण

मस्यौदा प्रतिवेदन माथि प्राप्त भएका सुझाव समेतको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको थियो । यसरी तयार भएको कार्ययोजना सरोकारवालाहरुको बिचमा मिति २०७९/०३/१० गते यस गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष श्री गीता शाही ज्यूको अध्यक्षतामा बसेको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा प्राप्त भएका सुझाव तथा पृष्ठपोषणको यथोचित सम्बोधन गरी प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिइएको छ । उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरुको सुची अनुसुची ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आठौं चरणः अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालिकाबाट स्वीकृती

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन यस स्थानीय तहको राजस्व परामर्श समिति मार्फत कार्यपालिकामा पेश गरी स्वीकृत गराउने प्रतिबद्धता प्राप्त भएको छ । कार्यपालिकाबाट प्रतिवेदन स्वीकृत गराउँदा प्रतिवेदन कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्ने कार्यमा पनि सहजता आउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.५ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका सीमाहरू

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र ब्यापक रहेको भएता पनि उपलब्ध सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययन निम्न अनुसारको सीमामा रही तयार गरिएको छ ।

यस राजस्व सुधार कार्ययोजना गाउँपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त अभिलेख तथा दस्तावेज, स्थानीय पदाधिकारीहरू तथा सम्बन्धित कर्मचारीहरू र अन्य सरोकारवालाहरूसँग गरिएको छलफल, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा कार्यशालाबाट प्राप्त सल्लाह, सुझाव र सूचनाको आधारमा तयार गरिएको हो ।

१. सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने राजस्व बाँडफाँड र समानीकरण अनुदानको रकम प्रक्षेपण हालको अभिलेखलाई आधार मानी वार्षिक रुपमा बृद्धि हुने अनुमान गरी लेखाजोखा गरिएको तथा गाउँपालिकाबाट प्राप्त हुने राजस्वमा केन्द्रित रही योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

२. राजस्व प्रक्षेपणको लागि गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तथा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले विभिन्न सर्वेक्षण मार्फत उपलब्ध गराएको तथ्याङ्कको आधारमा बिश्लेषण गरिएको छ ।

परिच्छेद दुई: गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

राजस्वको सम्भाव्यता पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति, आर्थिक क्रियाकलाप, मानवीय तथा भौतिक स्रोतसाधनहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय, मानव संसाधनको अवस्था र गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

शिवालय गाउँपालिका नेपालको कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत जाजरकोट जिल्लामा पर्दछ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा र उत्तरमा छेडागाड गाउँपालिका, पश्चिममा दैलेख र दक्षिणमा सुर्खेत जिल्ला पर्दछ । यस गाउँपालिकालाई ९ ओटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । यस शिवालय गाउँपालिकाको स्थापना नेपाल सरकार मन्त्री परिषद्को २०७२ पौष २७ को निर्णयअनुसार भएको हो । यहाँको उच्च पहाडी क्षेत्रमा पर्यटन व्यवसाय, पशुपालन तथा जडीवुटीजन्य उद्योग र तल्लो भेगमा कृषि, वनपैदावारको प्रचुर संभावना रहेको छ ।

जनसंख्या: यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या १६६३२ रहेको छ । क्षेत्रफलको हिसाबले यो गाउँपालिकाको जनघनत्व प्रति वर्ग किलोमिटर १२४ रहेको छ, जुन नेपालको राष्ट्रिय औषत(२००) भन्दा ७६ ले न्युन छ । क्षेत्रफल तथा जनसंख्या दुवैका आधारमा सबैभन्दा ठुलो वडा नं ७ मा जनघनत्व प्रतिवर्ग ११९ रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ४ हो जसको जनघनत्व ७५ प्रति वग किमि रहेको छ । यो गाउँपालिकामा महिला पुरुष अनुपात पनि ०.९६ रहेको छ ।

पेशागत विवरण: यस गाउँपालिका बासिन्दाहरूको मुख्य पेशा कृषि हो भने कोहि ज्यालादरिमा त कोहि व्यपार व्यवसाय,उद्योग,सरकारि तथा गैरसरकारि क्षेत्र लगायत विविध पेशाहरूमा संलग्न रहेको दखिन्छ ।

पर्यटन: शिवालय गाउँपालिका पर्यटकीय हिसाबले सम्भावना बोकेको गाउँपालिका हो । यो गाउँपालिकामा रहेका पर्यटकीय स्थलहरूको खोज, अध्ययन तथा प्रचार प्रसार नहुँदा बाह्य पर्यटकहरू आउन सकेका छैनन् ।

यातायात: गाउँपालिकाभित्र सङ्घीय, प्रादेशिक तथा स्थानीयस्तरका सडकहरू रहेका छन् । गाउँपालिकाभित्र सडक सञ्जालको विकास तथा स्थानीय जनताहरूमाझ सडक पहुँच पुऱ्याउनका लागि सडकपूर्वाधार विकासका कार्यहरू सञ्चालन भईरहेको छ ।

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी:

यस शिवालय गाउँपालिकामा हाल बैंक स्थापना भइ कारोवार सचांलनको प्रक्रियामा रहेको छ ।

शिक्षाः शिवालय गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या १६६३२ रहेको छ भने ९ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या १४३०१ हुन आउछ । यो गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको १९ प्रतिशत अर्थात २६५५ जना परिवार निरक्षर रहेका छन् । बाँकि रहेका ८३% जनसंख्या मध्ये ३५% अर्थात ४९५३ जना साक्षर(सामन्य पढ्न र लेख्न सक्ने) रहेका छन् भने १८% अर्थात २६१६ जना कक्षा पाँच सम्म अध्ययन गरेको जनसंख्या रहेछ । त्यसैगरी क्रमश ८%, ५%, र १% एस एल सि सम्म, प्रमाण तह पास गरेका,स्नातक तह पास गरेको र स्नातकोत्तर तह पास गरेको २४ जना जनसंख्या रहेको देखिन्छ ।

२.२ गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

गाउँपालिकाले जनतालाई प्रदान गर्ने सेवा र सुविधाहरू सहजरूपले सुचारु गर्नका लागि संगठनात्मक संरचनाको निर्माण गरेको छ । जस अनुसार विभिन्न शाखा, उपशाखा र ईकाइहरू स्थापना भएका छन् । शिवालय गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका १: गाउँपालिकाको मानव संसाधनको अवस्था

क्र.सं.	**पद**	**स्वीकृत दरबन्दी**	**पदपुर्ति**	
			स्थायी	**करार**
१.	प्रशासन र प्रविधिक गाउँपालिका	५	५	
२.	स्वास्थ्य शाखा	१	१	
३.	कृषि शाखा	१	१	
४.	पशुपन्छी शाखा	१	१	
	जम्मा	**९**	**९**	

२.३ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

यस शिवालय गाउँपालिकाको कार्यालय आफ्नै गाउँपालिका भवनमा रहेको छ। कार्यालय सञ्चालन भैरहेको भवन सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त अनुदानले निर्माण भएको हो । शिवालय गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका २: गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्तिको अवस्था

भौतिक सम्पति	**संख्या**
कार्यालय भवन	२
गाडी	१
मोटरसाइकल	१४

परिच्छेद तीन: गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार अवस्था तथा आय सम्भाव्यता

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेका राजस्वसम्बन्धी अधिकार र सो अधिकार कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिका तर्फबाट गरिएका कानुनी व्यवस्था र गाउँपालिकाको राजस्व संकलनको अवस्था, सम्भावना, समस्या तथा चुनौतीहरूलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

३.१.१ संवैधानिक व्यवस्था

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ अनुसार स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहहरूले सम्पत्ति कर (घरजग्गा कर) घरबहाल कर, घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, भूमिकर (मालपोत), मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर र व्यवसाय कर लगाउन सक्नेछन् । गैरकर अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना संकलन गर्न सक्नेछन् । राजस्व अधिकारसम्बन्धी विभिन्न तहहरूको एकल तथा साझा अधिकारसम्बन्धी विवरण तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३: तहगत राजस्व अधिकार

सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	साझा
भन्सार अन्तः शुल्क मूल्य अभिवृद्धि कर संस्थागत आयकर व्यक्तिगत आयकर पारिश्रमिक कर राहदानी शुल्क भिसा शुल्क पर्यटन दस्तुर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर मनोरञ्जन कर विज्ञापन कर पर्यटन कृषि आयमा कर सेवा शुल्क दस्तुर दण्ड जरिवाना	सम्पत्ति कर घर बहाल कर घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क सवारी साधन कर सेवा शुल्क दस्तुर पर्यटन शुल्क विज्ञापन कर व्यवसाय कर भूमिकर (मालपोत) मनोरञ्जन कर मालपोत संकलन दण्ड जरिवाना	सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, पर्यटन शुल्क

स्रोतः नेपालको संविधान

३.१.२ कानुनी व्यवस्था:

(क) **स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४**

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५४ देखि ६३ सम्म स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारसम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ । यसमा कर अन्तर्गत प्रत्यक्ष करहरू जस्तै सम्पत्ति कर, भूमिकर (मालपोत), घर-जग्गा बहाल कर, पार्किङ शुल्क, जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुकर आदि छन् भने अप्रत्यक्ष कर जस्तै व्यवसाय कर जस्ता करहरू रहेका छन् । यसरी नै गैरकर अन्तर्गत गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट विभिन्न सेवाहरू उपयोग गरे वापतको सेवा शुल्क जस्तै विभिन्न पर्यटन व्यवसायमा शुल्क, स्थानीय तहले निर्माण, सञ्चालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पूर्वाधार उपयोग शुल्क, स्थानीय तहले उपलब्ध गराएको कुनै सेवा उपयोग गरे वापत सेवा उपयोगकर्ताहरूबाट असूल गरिने सेवा व्यवस्थापन शुल्क, विभिन्न नियमन सेवा तथा सिफारिस वापत प्राप्त भएको दस्तुर वापतको रकम, नक्शापास दस्तुर र गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री र अन्य सम्पत्ति विक्री, सामुदायिक वनको आय र जनसहभागिता वापतको रकम आदि रहेको छन् ।

यसैगरी प्रदेश र स्थानीय तह दुबैले साझेदारीमा संकलन गर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर रहेको छ। यसको दर प्रदेशले तोक्ने र संकलन स्थानीय तहले गर्ने प्रावधान रहेको छ। हालसम्म सङ्घीय तहबाट स्थानीय तहमा घरजग्गाको लागत स्थानान्तरण भै नसकेको र सङ्घीय सरकार मातहतको जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयले नै घरजग्गा कर प्रदेश कानुन बमोजिम असुलउपर गरी त्यसको ६०% सम्बन्धित स्थानीय गाउँपालिका वा नगरपालिका र ४०% सम्बन्धित प्रदेशमा पठाउने गरेको छ। स्थानीय गाउँपालिकामा देहायको चित्रमा देखाए बमोजिमका स्रोतबाट आम्दानी प्राप्त हुने गर्दछ।

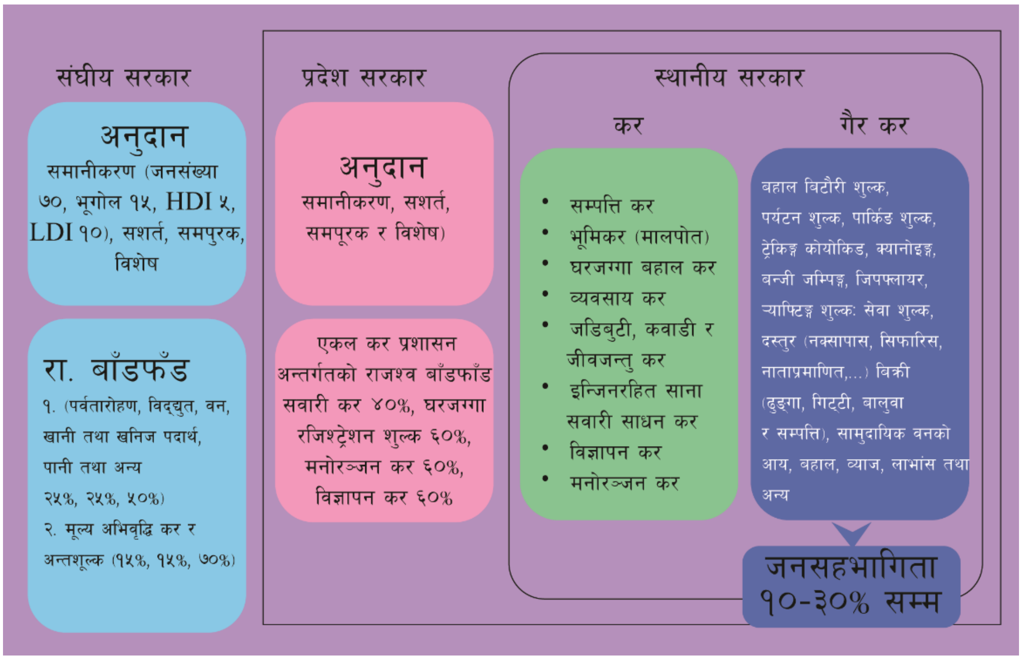

चित्र ३: स्थानीय तहको आय स्रोत

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वित्तीय अधिकारलाई थप स्पष्ट पार्न सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहले परिचालन गर्ने कर र गैर करका शीर्षकहरू निर्धारण गर्नुका साथै संविधानका अनुसूचीमा एकल अधिकारमा दोहोरो अधिकार क्षेत्रमा परेका र संयुक्त अधिकार क्षेत्रका राजस्वका शीर्षकहरूको सन्दर्भमा प्रदेश र स्थानीय तहबिच एकल कर प्रशासन सम्बन्धमा निम्नानुसारको थप व्यवस्था समेत गरेको छ। आर्थिक ऐन २०७५ ले परिमार्जन गरेको व्यवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका ४: एकल कर प्रशासन अन्तर्गत उठेको राजस्वलाई स्थानीय र प्रदेश तह बीच बाँडफाँट व्यवस्था

करका क्षेत्रहरू	दर निर्धारण गर्ने	संकलन गर्ने तह	राजस्व बाँडफाँड (प्रतिशतमा)	
			प्रदेश	स्थानीय तह
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	६०	४०
रजिष्ट्रेशन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	४०	६०
विज्ञापन कर	स्थानीय तह	स्थानीय	४०	६०
अन्य सवारी साधन कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतीय रिक्सा)	स्थानीय तह	स्थानीय तह	-	१००

स्रोतः अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ (आर्थिक ऐन २०७५ द्वारा संशोधित) दफा ५ र ६

एकल कोषको व्यवस्थापनः

एकल कोषको व्यवस्थापन देहाय बमोजिम हुनेछः-

१. एकल कर बाँडफाँड प्रयोजनका लागि संकलन गर्ने तह (प्रदेश र स्थानीय) ले संकलित रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने हुन्छ ।

२. प्रदेशले सवारीसाधन करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने ।

३. प्रदेशले सवारी साधन करबाट उठेको रकम प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने र मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

४. स्थानीय तहले विभाज्य कोषमा रहेको रकमको ४०% आवधिक रूपमा प्रदेशको सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने ।

स्थानीय तहको आन्तरिक आयः-

स्थानीय तहलाई कानुनले नै कर, सेवाशुल्क, दस्तुर तथा दण्ड जरिवानाबाट राजस्व प्राप्त गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । करको दायरामा रहेका व्यक्ति तथा संस्थाहरूले भुक्तानी गर्ने रकमहरू नै स्थानीयतहका राजस्वका स्रोतहरू भएको हुनाले नागरिकले आफूले तिरेको करको स्थानीयतहले कसरी उपयोग गरेको छ भन्ने विषयमा चासो र सरोकार राख्नु स्वभाविक हो भने स्थानीय तहले करदाताहरूलाई विश्वस्त पारी राजस्वको सदुपयोग गर्ने दायित्व निर्वाह गर्नु पर्दछ ।

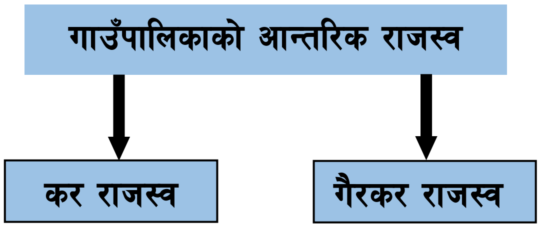

चित्र ४: स्थानीय तहको आन्तरिक आय

राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया:

गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा राजस्व परिचालनलाई व्यवस्थित, सुदृढ र प्रभावकारी बनाउन विभिन्न चरणहरू चक्रीय प्रणालीको रूपमा अवलम्बन गर्न सकिन्छ जसलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

स्थानीय तहमा राजस्व परिचालनलाई सुदृढ बनाउन राजस्व प्रशासन चक्रका प्रत्येक चरणहरूमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको प्रशासकीय व्यवस्था, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, मेयर/प्रमुख र अन्य जनप्रतिनिधिहरू, लगायत समग्र कार्यपालिकाको समन्वय, सहयोग, सहजीकरण र अनुगमन अति आवश्यक पर्दछ ।

गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू:

१. सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्था:

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने छ। यो व्यवस्था अनुसार सम्पत्ति कर नलगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउने र बाँकी जग्गा र घर नभएका अन्य जग्गामा भूमिकर (मालपोत) लगाउनु पर्नेछ ।

स्पष्टिकरण: घरले चर्चेको जग्गा भन्नाले घरले ओगटेको क्षेत्रफल बराबरको जग्गा र अधिकतम सो बराबरको थप जग्गा सम्झनु पर्दछ। यसरी सम्पत्ति कर नलगउँदा देहाय बमोजिमका विषयलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छः

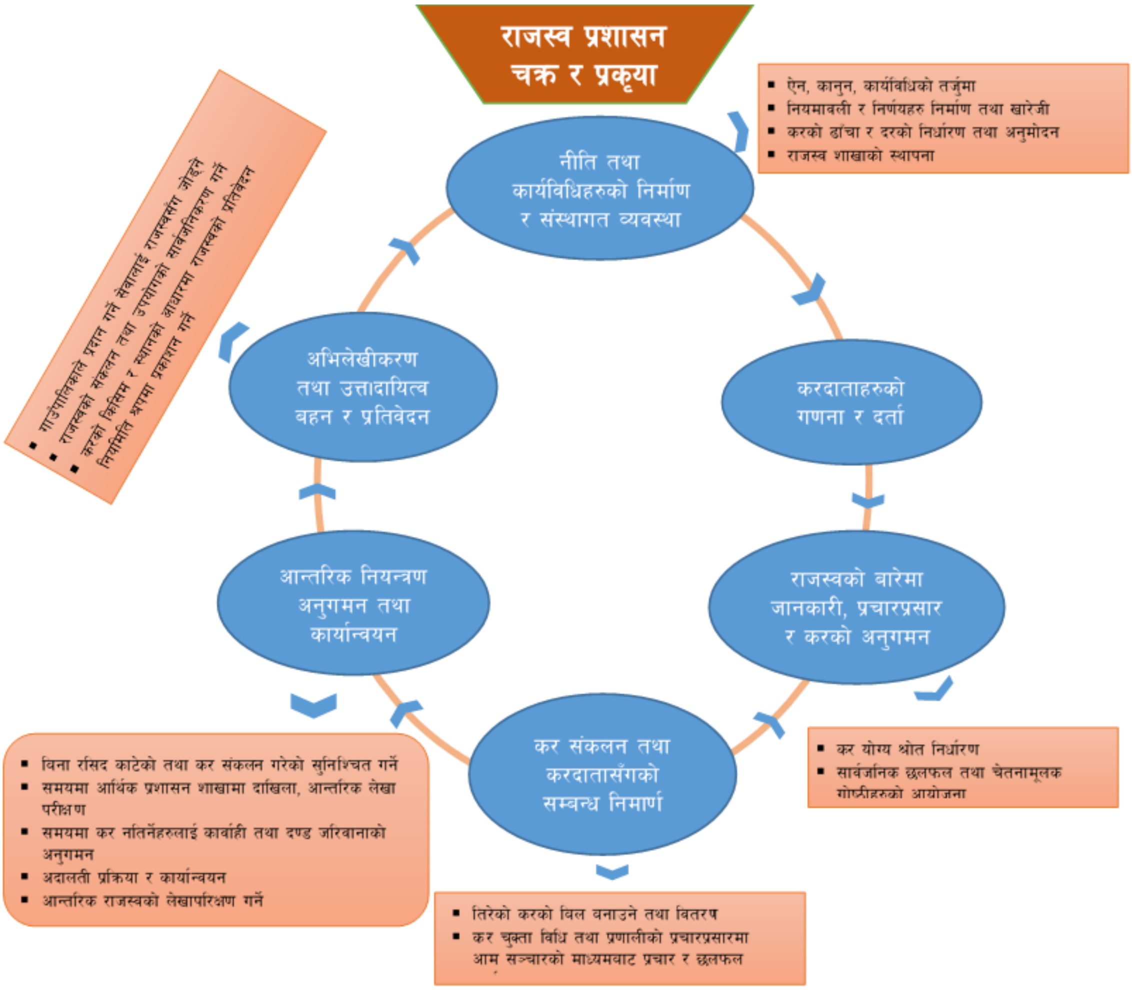

चित्र ५: राजस्व परिचालन चक्र र प्रक्रिया

३.२ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था:

यस शिवालय गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका प्रमुख स्रोतहरूमा मालपोत, घरबहाल कर, सिफारिश तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, सम्पत्ति कर, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर आदि रहेका छन् । आ.व. २०७५/०७६ मा आन्तरिक राजस्व रु. ३५६५००० र आ.व. २०७६/०७७ मा रु. ९८८१७९८ र आ.व. २०७७/०७८ मा रु. १४३४१००० रहेको छ ।

३.३ आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

शिवालय गाउँपालिकामा पहाडी र उच्च पहाडी क्षेत्रको मिश्रित भू-भाग भएको हुनाले यहाँको आर्थिक क्रियाकलापको मुख्य आधार पर्यटन, कृषि, प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तै शिखर, ताल, वनजंगल, पाटन, खनिज, जडीवुटी, खोला नदी आदि रहेका छन् । यहाँको खेतीयोग्य जमिनमा फलफूल, आलु, तरकारी, आदिको व्यवसायिक उत्पादन, सुन्दर तथा मनमोहक हिमाली दृष्य, ताल, घाँसेमैदान, आदिले पर्यटन व्यवसायको प्रचुर संभावना रहेको छ । पर्यटन पूर्वाधार निर्माणको शुरुवात भएको छ यसका परिमाण र गुणस्तरमा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । यस्ता

व्यवसायहरूको बिस्तार भएमा र उनीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभदायी बनाई राजस्व संकलन अभियानमा समावेश गराउन सकेमा करको दायरा थप फराकिलो हुने सम्भावना छ ।

गाउँपालिकाका सबै वडा र बस्तीहरूलाई सडक सञ्जालले जोड्ने कार्यहरू भैरहेका छन् जसले गाउँपालिकाको उत्पादनले बजारको पहुँचलाई सहज बनाउँदै लगेको छ । स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित प्रारम्भिक प्रशोधन तथा निकासीको प्रबल सम्भावनाहरू देखिएका छन् भने विभिन्न किसिमका घरेलु तथा साना उद्यम र व्यवसायको विकास तथा विस्तार हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

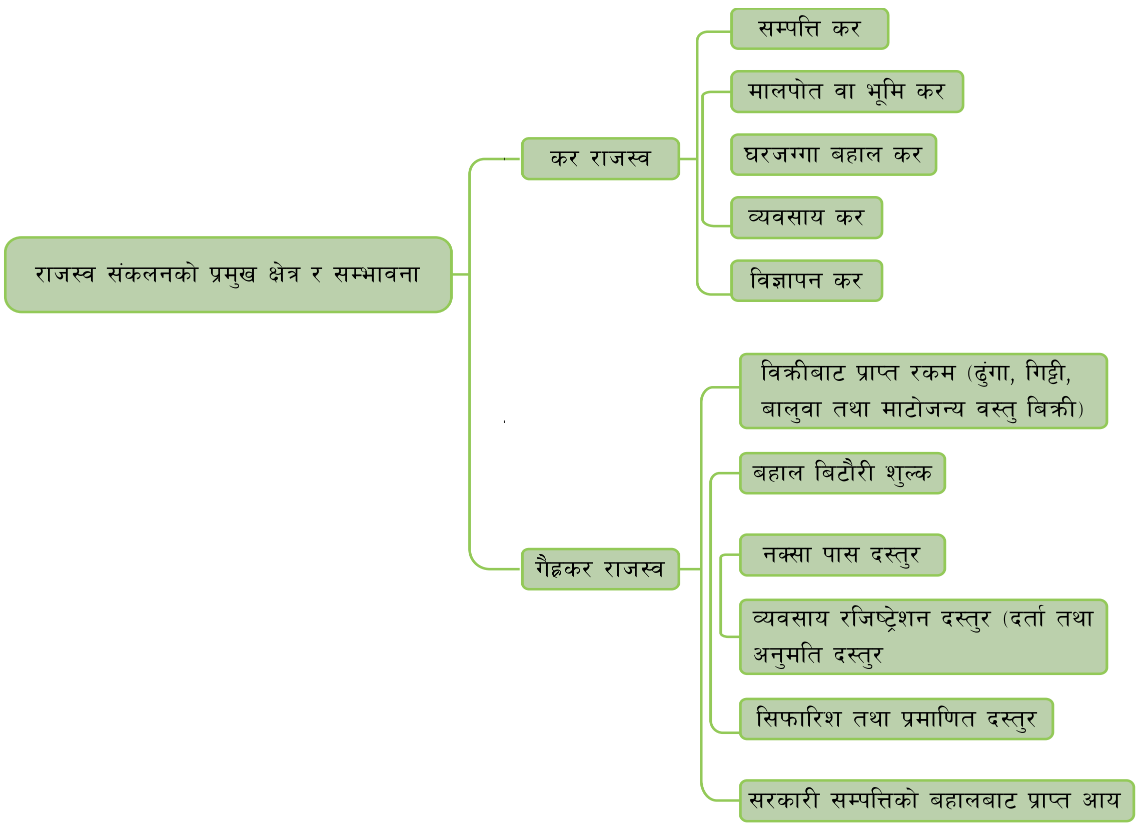

चित्र ६: राजस्व तथा करका विभिन्न शीर्षकहरू

३.३.१ कर राजस्व

गाउँपालिकाको राजस्वका स्रोतहरूमध्ये कर राजस्व अन्तर्गत हाल परिचालन भैरहेको, सम्भाव्य स्रोत र सोको परिचालनका लागि गर्नुपर्ने सुधारहरू देहायबमोजिम रहेका छन्:

क. सम्पत्ति कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५५ मा सम्पत्ति कर सम्बन्धी प्रावधान रहेको छ । उक्त प्रावधान अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका घर र सो घरले चर्चेको क्षेत्रफल बराबरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः

गाउँपालिकाले आ.व. २०७५/०७६, २०७६/०७७ र २०७७/०७८ मा सम्पत्ति कर अन्तर्गत रकम आम्दानी प्राप्त गरेको छैन ।

सम्भावनाः

यस गाउँपालिकामा आवासिय भवन/घरहरू ८३, कच्ची घरहरू -कच्ची जोडाई तथा छाना) १८७६, अर्ध कच्ची घरहरू (माटोको जोडाई र कंक्रिट वा स्टिलको छाना भएका) १९५९, पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure) २ फुस वा खरको छाना भएको २५४ घरहरू रहेका छन् । ती मध्ये पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर, अर्ध कच्ची घरहरूमा बाहेक अन्य घरहरूमा पनि आर्थिक मापदण्ड अनुसार कर लगाउन सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका ५: सम्भाव्य सम्पत्ति करदाता तथा सम्पत्ति कर

करदाता सम्बन्धी विवरण	करदाताको संख्या	करको औसत दर (प्रस्तावित)	सम्भाव्य कुल आय रु.
ढुंगा,माटो र फुस/खरको छानोको घर भएका	५०८	१००	५०८००
ढुंगा,माटोको जोडाई, सिमेन्ट पलास्टर र टायल/टिनको छानोको घर भएका	८३	१७५	१४५२५
ढुंगा,माटोको जोडाई, सिमेन्ट पलास्टर र ढुङ्गाको छानोको घर भएका	१८७६	२००	३७५२००
वाल सिस्टम/पिलर सिस्टम/भूकम्प प्रतिरोधी घर भएका करदाता	२	१४५०	२९००
अन्य	२३	१००	२३००
जम्मा	२४९२		४४५७२५

श्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवर० २०७७ अनुसार *(गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार)

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका घरजग्गा गाउँपालिकाको एक भरपर्दो आम्दानीको स्रोत हो । घरजग्गाहरूको वास्तविक मूल्याङ्कन, परिमार्जन, जनताहरूलाई कर तिर्नु दायित्व हो भन्ने बोध

गराउने, जनताहरूको करतिर्न सक्ने क्षमता अनुसारको दर निर्धारण गर्ने, समयमा कर नतिर्ने करदाताहरूलाई दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने, राजस्व प्रशासनको समयसापेक्ष सुधार गर्ने आदि उपायहरूको अबलम्बन गरी सम्पत्ति कर सम्बन्धी व्यवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

भूमिकर: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५६ अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको खेतीयोग्य जग्गामा त्यस्तो जग्गाको उपयोगका आधारमा भूमिकार (मालपोत) लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तर सम्पत्ति कर लगाएको जग्गामा भूमिकर (मालपोत) नलगाइने उल्लेख गरेको छ ।

विद्यमान अवस्था: भूमिकर, गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाले भूमिकर वापत आ.व. २०७७।०७८ मा ८५८३८ राजस्व प्राप्त गरेको थियो । घरघडेरीको रूपमा उपयोग हुने जमिनलाई छुट्याएर बाँकी रहेको जमिनमा भूमिकर लगाउन सकिन्छ ।

करको सम्भावना: यस गाउँपालिका भित्रको क्षेत्रमा सम्पत्ति कर लगाएको बाहेकको जमिनलाई उपयोगको आधारमा मूल्याङ्कन गरी भू-उपयोग ऐनको प्रावधान अनुसार कृषि क्षेत्र, आवासीय क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र लगायत अन्य तोकिएका क्षेत्रमा वर्गिकरण गरी कर निर्धारण गरिएमा हालको भन्दा बढीकर असुल हुन सक्ने संभावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका ६: सम्भाव्य मालपोत करदाता तथा मालपोत कर

सि.नं.	जग्गा जमिनको विवरण पहाड (रोपनी)	घरधुरी	कर को दर रेट प्रति रोपनि रु.	जम्मा
१	५ रोपनी सम्म	७३७	१०	१४७४०
२	६ देखि १५ रोपनी सम्म	११६४	१७	१९३३९२
३	१६ देखि ३० रोपनी सम्म	२४६	२०	९८४००
४	३० देखि ५० रोपनी सम्म	३३	२५	३०५२५
५	५० रोपनी भन्दा माथि	४	१५०	३००००
	अन्य	४३		०
	जम्मा			**३६७०५७**

श्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७५ अनुसार *(गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार)

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू:

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेको जमिनलाई नयाँ भूमि सम्बन्धी ऐनको प्रावधान बमोजिम वर्गिकरण गरी भूमिको उपयोग अनुसार सम्पत्ति कर लगाए बाहेकको जमिनलाई खेती प्रयोजनमा प्रयोग भएको, सडकले नछोएको जमिनमा मालपोत मात्र र सडक यातायातले छोएको, घडेरीको रुपमा विकास

हुन सक्ने जमिनमा थप भूमिकर लगाउने गरी प्रगतिशिल किसिमको भूमिकर लगाउने र बक्यौताको विवरण तयार गरी सो उठाउन पनि पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्रगतिशिल र ब्यवहारिक भूमिकरको दर निर्धारण र असुली गर्न देहाय बमोजिमका उपायहरू उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

१. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादकत्व, वार्षिक उत्पादनलाई विश्लेषण गरी निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ ।
२. सडक यातायातको सुविधामा जोडिएको जमिनको व्यवसायिक महत्व बढी हुने भएकोले त्यस्ता जमिनमा थप भूमिकर लगाउनु उपयुक्त हुन्छ र त्यस्ता जमिनमा भौतिक संरचनाहरूको निर्माण भएमा स्वतः सम्पत्ति करको दायरामा आउने हुनाले बाँकी रहेको जमिनको करको दर सामान्य हुनुपर्छ ।
३. मालपोतको दर निर्धारण गर्दा जमिनको उत्पादनलाई मौद्रिक मूल्यमा रुपान्तरण गरी आय र लगानीको विश्लेषण गरी बचत रकमको ५ देखि १०% सम्म वार्षिक मालपोत लगाउनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।
४. प्रगतिशील मालपोत दर कायम गर्न शुरु दर कम राखी जग्गाको परिमाण अनुसार क्रमशः दर बढाउँदै जानु उपयुक्त हुन्छ ।
५. सामुहिक खेतीतर्फ आकर्षित गर्न, लैङ्गिक समानता कायम गर्न र आर्थिक रूपले विपन्न परिवारलाई सहुलियत दिन सहकारी मार्फत गरिने सामूहिक खेती, गरिब किसान र महिलाका नाममा भएको कृषि जमिनमा स्थानीय कानुन अनुसार ५०% सम्म शुल्क छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।
६. स्थानीय स्तरमा उद्योग प्रयोजनार्थ तथा व्यवसायिक हिसाबले जडीबुटी स्याउ, फलफूल बगैंचा, कृषिफार्म सञ्चालन गर्ने कृषकहरूलाई गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी प्रोत्साहन स्वरूप २ % सम्म रकम छुट दिन सकिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

(ग) घरजग्गा बहाल करः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५७ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, भवन, टहरा, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक रूपले बहालमा लिएकोमा गाउँपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था

घरजग्गा बहाल कर गाउँपालिकाको एउटा प्रमुख र दिगो राजस्वको स्रोत हो । गाउँपालिकाले घरजग्गा बहाल कर वापत आ.व. हरूमा राजस्व प्राप्त गरेको छैन ।

करको संभावनाः यहाँ सञ्चालनमा रहेका विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्था, उद्योग व्यवसायहरूलाई साना तथा मझौला उद्योग, लघु तथा घरेलु उद्योग, संस्थागत विद्यालय तथा अस्पताल, पेट्रोल

पम्प, मनोरञ्जन स्थल, होटल रेष्टुरेण्ट, व्यापारिक भवन तथा घरपरिवारहरू बहालमा बस्दै आएका छन् । त्यस्ता करदाताहरूको पहिचान गरि कर निर्धारण गरी राजस्व प्राप्त गर्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका ७: सम्भाव्य घरबहाल करदाता तथा घरबहाल कर

क.सं.	बहालमा बस्ने प्रयोजन	बहालमा बस्ने अनुमानित संख्या	अनुमानित औसत भाडा रकम	वार्षिक भाडा रकम	घरबहालको ५% का दरले हुने आम्दानी
१	कोठा भाडामा बस्ने	२२२	१०००	२६६४०००	१३३२००
२	व्यापार व्यवसाय	१२५	१५००	२२५००००	११२५००
३	बैंक तथा सहकारी	१	८०००	९६०००	४८००
४	औद्योगिक प्रायोजन	२	५०००	१२००००	६०००
	जम्मा	**३५०**			**२५६५००**

श्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०६५ अनुसार *(गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार)

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू

व्यवसायिक तथा आवासिय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक भाडा अनुसारको लगत तयार गरी बहालकरको स्वीकृत दर बमोजिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न घरजग्गा बहाल कर व्यवस्थापन कार्यविधी तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ। दुई-दुई वर्षमा घरजग्गा बहालकरको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ ।

घ. व्यवसाय कर: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५८ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

हालको अवस्था: यस गाउँपालिकाले व्यवसायकर वापत आ.व. २०७५।०७६, २०७६।०७७, २०७७।०७८ राजस्व प्राप्त गरेको देखिदैन ।

करको संभावना: यहाँ सञ्चालनमा रहेका ३ विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्था, उद्योग व्यवसायहरूलाई साना तथा मझौला उद्योग, लघु तथा घरेलु उद्योग, संस्थागत विद्यालय तथा अस्पताल, पेट्रोल पम्प, मनोरञ्जन स्थल, होटल रेष्टुरेण्ट, व्यापारिक भवन तथा अन्यमा वर्गिकरण गरी स्थानीय उद्योग वाणिज्य सङ्घको सहकार्यमा कर निर्धारण गरी राजस्व प्राप्त गर्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका ८: सम्भाव्य व्यवसाय करदाता तथा व्यसाय कर

सि.न.	व्यवसाय	संख्या	*करको औषत दर (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
१	कृषि, वन, माछा पालन	२२	१५००	३३०००
२	उत्पादन	१६	२०००	३२०००
३	खानी, विद्युत, ग्याँस, खानेपानी तथा निर्माण	०	२०००	०
४	थोक तथा खुद्रा व्यापार	१७४	२०००	३४८०००
५	होटल, लज	३९	१५००	५८५००
६	वित्त, वीमा	३	५०००	१५०००
७	अन्य	६०	१०००	६००००
जम्मा				५४६५००

श्रोत: आर्थिक गणना अनुसार *(गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार)

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: गाउँपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउन गाउँपालिका अन्तर्गतका सम्पूर्ण उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरूलाई अनिवार्य दर्ता प्रकृयामा ल्याई तिनीहरूको पूँजिगत लगानी, आम्दानी, मुनाफा, सेवा जस्ता पक्षहरूलाई विश्लेषण गरी करको दर निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाले कर प्राप्त गरे वापत करदाताहरूको अपेक्षा अनुसार फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाइको व्यवस्था, सुरक्षा निकायको उपस्थिति जस्ता केही सेवा र सुविधाहरूलाई राजस्व परिचालनसँग आवद्ध गरी कार्यान्वयन गर्नु उचित देखिन्छ । कर अभियान सञ्चालन गरी कर सचेतना अभिवृद्धि गर्नुका साथै यससम्बन्धी नागरिकका गुनासाहरूको सुनुवाई गरी जायज गुनासाहरूको सम्बोधन गर्नु पर्दछ । कर प्रशासनमा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्थालाई नियमित प्रक्रियाको रूपमा स्थापित गर्नुपर्दछ ।

(ङ) जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग कर

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६१ मा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऊन, खोटो, जडीवुटी, प्रचलित कानुन बमोजिम निषेधित जीवजन्तु बाहेकका अन्य मृत वा मारिएका जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छाला वा यस्तै प्रकृतिका वस्तुको व्यवसायिक उपयोग गरे वापत गाउँपालिकाले जडीवुटी, कबाडी तथा जीवजन्तु कर लगाउने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाउँपालिकामा जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक करको प्रचुर संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था रहेको देखिँदैन । कुनै पनि आ.व. संकलन नभएको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

करको सम्भावना: यस गाउँपालिकाको माथिल्लो भेगमा काउलो,बोजो, खोटो च्याउ, लगायतका महत्वपूर्ण प्रजातिका जडीवुटीहरू पाइन्छ । तसर्थ यहाँ व्यवसायीक किसिमले जडीवुटी संकलन तथा बिक्री वितरण गर्ने पेशा व्यवसायीहरू समेत रहेका छन् । यहाँको बजार क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका कबाडी वस्तु उत्पादन तथा बिक्री वितरण हुने भएतापनि यस्ता व्यवसायीहरू करको

दायरामा आइसकेका छन्/छैनन् ? गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका वनमा जडीवुटी खेती प्रवर्द्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुहरूको व्यवसायिक कारोवारका लागि बजार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी राजस्व वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक उपयोग करमा सुधार गर्नका लागि ऐनले व्यवस्था गरे बमोजिमका सबै व्यवसायलाई गाउँपालिकामा दर्ता गर्न लगाई त्यस्ता व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । करदाताहरूलाई आकर्षित गर्नका लागि छिमेकी स्थानीय तहहरूसँग समन्वय गरी करमा एकरूपमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ । जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार गर्ने व्यवसायीहरूको कारोवारको आधारमा कर निर्धारण गरी संकलन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(च) साना सवारी करः

कर्णाली प्रदेशको आर्थिक ऐन बमोजिम गाउँपालिकाले टांगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र इ-रिक्साको दर्ता तथा नवीकरण वापत साना सवारी कर लगाई असुल गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः

यस गाउँपालिकामा यो शीर्षकबाट रकम असुल गरेको देखिँदैन । कुनै पनि आ.व. संकलन नभएको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

करको संभावनाः यस गाउँपालिका भित्र सडक बाटो रहेको हुन ाले मुख्य बजार क्षेत्रमा साना सवारी साधनहरू सञ्चालन हुनसक्ने सम्भावना देखिन्छ । प्रमुख पर्यटकीय केन्द्रहरूसम्म पुग्नका लागि सवारी साधनको रूपमा घोडा प्रयोग हुन सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

(छ) विज्ञापन कर

विज्ञापन ऐन, २०७६ को दफा ४ अनुसार सार्वजनिक स्थलबाट देखिने गरी होर्डिङ बोर्ड राख्न र त्यसमा विज्ञापन गर्न चाहने व्यक्तिले सम्बन्धित स्थानीय तहबाट अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । सोही दफाको उपदफा ६, मा विज्ञापन सम्बन्धी निवेदन, दस्तुर, अवधि लगायतका विषयहरू सम्बन्धित स्थानीय कानुन बमोजिम हुने समेत उल्लेख गरिएको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत संकलित रकमको ४०% प्रदेश सरकारलाई दिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकामा विज्ञापन करको संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था रहेको देखिँदैन । कुनै पनि आ.व. संकलन नभएको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका विज्ञापन स्थल तथा व्यापारिक प्रयोजनका विज्ञापन सामग्रीहरूको लगत राखी सो को नियमन गर्ने र संकलन हुन सक्ने रकम यकिन गरी ठेक्का अंक निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ज) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुरः यस गाउँपालिकाले घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर शीर्षकमा आ.व.हरूमा राजस्व प्राप्त गरेको छैन । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा स्वामीत्व हस्तान्तरण गर्दा घरजग्गा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिमको असुल गरिएको राजस्वको ६०% रकम प्राप्त गर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले यस्तो स्वामीत्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेतापनि सङ्घीय सरकारको मातहतमा रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख हस्तान्तरण भइन सकेको र गाउँपालिकामा जनशक्ति पर्याप्त नरहेकोले हालसम्म पनि जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै तोकिएको दस्तुर असुलउपर गरी असुल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुनेगरी पठाउने गरेको छ ।

तालिका ९: सम्भाव्य घरजग्गा रजिष्ट्रेशन करदाता तथा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर

सि.नं.	**घरका किसिम**	**परिमाण**	**करको औषत दर** (प्रस्तावित)	**संभावित राजस्व** (रू. मा)
१	नयाँ घर	२०	५०००	१०००००
२	नक्सा पास दस्तुर	५१	५०००	२५५०००
३	पुराना घरहरूको अभिलेखिकरण	२४९२	८००	१९९३६००
			जम्मा	**२३४८६००**

श्रोत: गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७५ अनुसार *(गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार)

(झ) अन्य करः गाउँपालिकाले प्राप्त गर्ने अन्य कर अन्तर्गत ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो, काठ, दाउरा, स्लेट, खरीढुङ्गा लगायतका प्राकृतिक वस्तुको निकासी शुल्क र दस्तुर महत्वपूर्ण छन् । नदीले बगाएर ल्याएका वस्तुहरू, निर्माण सामग्रीहरूको संकलन तथा निकासी गर्न पाउने व्यवस्था बमोजिम मन्त्रालयले जारी गरेको मापदण्डको पालना गरी वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गराई त्यस्ता वस्तुहरूको बिक्री तथा निकासी गर्दा कर लगाउन सक्ने व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.३.२ गैरकर राजस्व

गाउँपालिकाले प्राप्त गर्न सक्ने राजस्वको एक प्रमुख स्रोतको रुपमा गैरकर राजस्व पनि हो । यस अन्तर्गत सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्रीबाट प्राप्त आय लगायतका स्रोतहरू महत्वपूर्ण रहेका छन् ।

(क) स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तु बिक्री

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (क) मा खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको बिक्री गाउँपालिकाले गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी आदिको बिक्री गर्न सक्ने र बिक्री गरेर प्राप्त गरिएको रकम गाउँपालिकाको संचित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस गाउँपालिकाले घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर शीर्षकमा आ.व. २०७४।०७५, २०७६।०७७, २०७७।०७८ मा राजस्व प्राप्त गरेको देखिदैन ।

विद्यमान अवस्थाः

गाउँपालिका क्षेत्रमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य वस्तुको बिक्री गरी गैरकर राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने संभावना भएता पनि वर्तमान अवस्थासम्म प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको देखिँदैन । निजी सम्पत्तिबाट खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खनन् तथा उपयोगका लागि गाउँपालिकाले नै कार्यविधी तर्जुमा गरी इजाजत दिने र त्यसबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुर लगाउन सकिने कानुनी व्यवस्था रहको हुनाले निजि जमिनबाट उत्पादित वस्तुमा दस्तुरको दर निर्धारण गरी राजस्व संकलनको व्यवस्था गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

करको संभावनाः यस गाउँपालिका स्थानीय पूर्वाधार विकासको प्रारम्भिक चरणमै रहेको हुनाले निर्माण सामग्रीहरूको अत्याधिक माग वृद्धि हुँदै जान सक्ने देखिन्छ । यहाँका नदी तथा खोलाहरू र वन क्षेत्रबाट प्राकृतिक वस्तुहरूको उत्पादन र बिक्री तथा उपयोगको प्रचुर संभावना रहेको देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः नेपाल सरकारले जारी गरेको ढुङ्गा, गिटी, बालुवा, उत्खनन् तथा बिक्री वितरण सम्बन्धी मापदण्ड २०७७ बमोजिम वातावरणीय परिक्षण तथा उत्खनन्, व्यवस्थापन र बिक्री वितरणको नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड अनुसार गाउँपालिकाले आफ्नै आर्थिक ऐन बमोजिम करको दर निर्धारण गर्न र प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण समेत स्वीकृत गर्नुपर्ने हुन्छ । निजी खानीको लाईसेन्स दिने सम्बन्धमा कार्यविधी तर्जुमा गरी संकलन कार्यको नियमित रूपमा आवश्यक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ख) बहाल बिटौरी शुल्क

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ५९ मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र आफूले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका भौतिक संरचनाको उपयोग वापत बहाल बिटौरी शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकामा बहाल बिटौरी शुल्कको प्रचुर संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था रहेको देखिँदैन । कुनै पनि आ.व. संकलन नभएको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

शुल्कको संभावनाः गाउँपालिकाभित्र सडकको दायाँ र बायाँ निर्माण भएका कतिपय संरचनाहरू सडक विस्तारसँगै भत्काउनुपर्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् भने बाँकी संरचनाहरू र अन्य सार्वजनिक जग्गामा बनेका घरटहरा लगायतका संरचनाहरूलाई स्थानीय कर अर्थात बहाल बिटौरी शुल्कको दायरामा ल्याउनुपर्ने हुनाले सरकारी जग्गामा निर्माण भएका यस्ता संरचनाहरूको पहिचान, लगत तयार पारी गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरिए बमोजिमो दर कायम गरी राजस्व असुली गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः गाउँपालिकाभित्र रहेका सडक अधिकार भित्रका सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ति सरकारी तथा सामुदायिक जग्गाको खोजीगरी लगत तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस्ता जग्गामा भएका अस्थायी घरटहराहरूको लगत संकलन गरी आर्थिक ऐन मा निर्धारित दर बमोजिम राजस्व असुल उपर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ग) नक्शापास दस्तुरः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २७ मा गाउँपालिकाबाट नक्शापास नगई भवन निर्माण गर्न नहुने व्यवस्था गरिएको छ । यस ऐनको दफा ३३(४) मा भवन निर्माण गर्न अनुमति दिँदा लाग्ने दस्तुर गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकामा नक्शापास दस्तुरको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

दस्तुरको संभावनाः गाउँपालिका भित्र विस्तारै बजारीकरण हुँदै गएको कारण आगामी दिनहरूमा पक्की घरहरू निर्माण हुँदै जाने संभावना बढ्दै गैरहेको छ । अब नयाँ बन्ने संरचनाहरू राष्ट्रिय भवन मापदण्ड तथा गाउँपालिकाको आफ्नै भवन मापदण्ड तयार पारी सोही बमोजिम नियमन गर्नुपर्ने देखिन्छ । अब बन्ने संरचनाहरूका लागि नक्शापास अनिवार्य गराई सो कार्यका लागि प्राविधीक सेवा उपलब्ध गराए वापत शुल्क निर्धारण गर्दा राजस्व वृद्धि हुने संभावना देखिन्छ ।

तालिका १०: सम्भाव्य नक्शापास दस्तुरका करदाता तथा नक्शा पास दस्तुर

सि.न.	घरका किसिम	परिमाण	करको औषत दर (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
१	नयाँ घर	२५	५०००	१२५०००
२	नक्सा पास दस्तुर	६०	५०००	३०००००
जम्मा				४२५०००

श्रोतः गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७५ अनुसार *(गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन अनुसार)

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: गाउँपालिकाले आफ्नै भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी त्यसले व्यवस्था गरेबमोजिम अब निर्माण हुने र निर्माण भैसकेका संरचना सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण भए नभएको निरन्तर अनुगमन गर्ने, र नक्शापास मापदण्ड बन्नु पूर्व निर्माण भएका घरहरूको अभिलेखीकरणका लागि दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(घ) व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) अ(६) मा स्थानीयस्तरका व्यापारिक फर्मको दर्ता, अनुमती, नविकरण लगायतको अधिकार स्थानीय तहलाई रहेको छ । सहकारी ऐन २०७४ ले सहकारीको दर्ता तथा नविकरण गर्ने अधिकार पनि गाउँपालिकालाई दिएको छ ।

विद्यमान अवस्था: यस गाउँपालिकाले व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क शीर्षकमा आ.व.हरूमा राजस्व प्राप्त गरेको छैन ।

शुल्कको संभावना: गाउँपालिका क्षेत्रमा बैंक, सहकारीहरू सञ्चालनमा रहेका र बजारीकरण सँगसँगै यस्ता व्यवसायिक तथा सहकारी लगायतका फर्महरूको संख्या बढ्दैजाँदा दर्ता र नवीकरण शीर्षक अन्तर्गत गाउँपालिकाले अझबढी आम्दानी गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

तालिका ११: सम्भाव्य व्यवसाय दर्ता/नविकरण शुल्क

सि.न.	व्यवसाय	संख्या	करको औषत दर (प्रस्तावित)	संभावित राजस्व (रू. मा)
१	कृषि, वन, माछा पालन	२२	३०००	६६०००
२	उत्पादन	१६	४०००	६४०००
३	थोक तथा खुद्रा व्यापार	१७४	३०००	५२२०००
४	होटल, लज	३९	३०००	११७०००
५	वित्त, वीमा	३	१००००	३००००
६	अन्य	६०	२०००	१२००००
	जम्मा	**३१४**		**९१९०००**

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्म, उद्योग, सहकारी तथा अन्य सङ्घसंस्थाहरूको दर्ता तथा नविकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, नयाँ व्यवसाय वा कारोवार सञ्चालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गर्ने अनुमति तथा दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका फर्म तथा संस्थाहरूलाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

## (ङ)	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरः

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११(२) घ(७) मा गाउँपालिकाले प्रचलित कानुन बमोजिम गर्ने सिफारिश तथा दफा १२ को (ङ) मा वडाले गर्ने सिफारिश तथा प्रमाणित गरे वापत गाउँपालिकाले दस्तुर प्राप्त गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः यस गाउँपालिकाले सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर शीर्षकमा आ.व. राजस्व प्राप्त गरेको देखिदैन । यस गाउँपालिकाले सिफारिस दस्तुर, प्रमाणित दस्तुर अन्य दस्तुर सबै एउटै शीर्षकमा राखेको देखिन्छ ।

दस्तुरको संभावनाः सिफारिश तथा प्रमाणित कार्य गाउँपालिको एउटा नियमित र निरन्तर जारी रहने काम भएको हुनाले यस्तो दस्तुर गाउँपालिकाको आम्दानीको एक नियमित श्रोत हो ।

तालिका १२: सम्भाव्य सिफारिस दस्तुर, प्रमाणित दस्तुर अन्य दस्तुर

क्र.सं.	प्रमाणित तथा दस्तुरका प्रकारहरू	अनुमानित संख्या (वार्षिक)	औसत दर रु.	संभाव्य रकम
१	सिफारिस	३६००	५००	१८०००००
२	व्यक्तिगत घटना दर्ता	९००	१००	९००००
४	अन्य दस्तुर	१८००	५००	९०००००
५	न्यायिक दण्ड जरिवाना र जफत	६००	२००	१२००००
६	नाता प्रमाणित दस्तुर	९००	१००	९००००
७	प्रशासनिक दण्ड जरिवाना र जफत	९००	२००	१८००००
८	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क (मूल्याङ्कन समेत)	१८००	५००	९०००००
९	अन्य	२०००	२५०	५०००००
जम्मा				**४५८००००**

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूः

गाउँपालिकाले सिफारिश तथा प्रमाणिकरण गर्नुपूर्व दस्तुर बुझाउनुपर्ने व्यवस्था गर्नुपर्दछ । सिफारिशको प्रकृति हेरी दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने, उदाहरणका लागि अंगिकृत नागरिकता सिफारिशको लागि वंशज नागरिकता सिफारिशको भन्दा बढी दस्तुर निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

**(च)	पर्यटन शुल्कः** स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२ (१) मा गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केवलकार, ट्रेकिङ्ग, वञ्जीजम्प, प्याराग्लाईडिङ लगायतका स्थानीय पर्यटन, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकूद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थाः गाउँपालिकामा पर्यटन शुल्कको संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था रहेको देखिँदैन । कुनै पनि आ.व.संकलन नभएको हो वा त्यसको दस्तावेज नराखिएको हो । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

शुल्कको संभावना: यस गाउँपालिका क्षेत्रमा क्षेत्रमा विकास गर्न सकिने धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरू रहेको हुनाले आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूलाई आकर्षण गरी पर्यटन क्षेत्रको विकासबाट अझ बढी पर्यटन शुल्क प्राप्त गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: यस गाउँपालिका क्षेत्रमा पर्यटन विकासको प्रचुर संभावना बोकेका स्थलहरू रहेको हुँदा गाउँपालिका, प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारको बजेट तथा समपूरक अनुदानबाट त्यस्ता पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा पर्यटन पूर्वाधारको विकास गरी पर्याप्त प्रचार प्रसार गर्नु वाञ्छनीय देखिन्छ ।

(छ) सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय: स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६२ (ख) मा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गर्नुपर्ने र त्यसबाट भएको आम्दानीको १०% सम्बन्धित गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यमान अवस्था: गाउँपालिकामा सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आयको संभावना रहेको भएता पनि कर संकलनको अवस्था रहेको देखिँदैन । यस विषयलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

आयको संभावना: यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका विभिन्न सामुदायिक वनबाट काठ संकलन गरी बिक्री वितरण हुन सक्ने भएकोले यस्ता कार्यहरूलाई पनि नियमन गरी सामुदायिक वनको आम्दानीमा समावेश गर्न सकेमा यसबाट गाउँपालिकाले थप राजस्व प्राप्त गर्न सक्ने संभावना रहेको देखिन्छ ।

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू: गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सबै सामुदायिक वन तथा वन पैदावार सम्बन्धी अभिलेख संकलन गरी कार्ययोजना तर्जुमा गर्न प्राविधीक सहयोग उपलब्ध गराउनु पर्ने देखिन्छ । सामुदायिक वनबाट प्राप्त गरेको आम्दानीको खर्च सामुदायिक वनको हितमा र वातावरणीय संरक्षण तथा जैविक विविधता संरक्षणमा मात्र खर्च गर्न पाउने प्रावधानको व्यवस्था गर्नु उचित देखिन्छ ।

समग्रमा यस गाउँपालिकामा आन्तरिक राजस्वका विभिन्न शीर्षकहरूमा थप स्रोतसाधन परिचालन हुने संभावना रहेकोले आगामी वर्षहरूमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम बमोजिम स्थानीय स्तरमा छरिएर रहेका उद्योग व्यवसायहरूलाई एकिकृत रूपमा व्यवस्थित गरी रोजगारीका थप अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने छ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका विपन्न महिला, बालबालिका, दलित तथा अन्य सिमान्तकृत समुदायको जीवनस्तर सुधारमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्नेछ ।

परिच्छेद चार: आय संकलनको संस्थागत क्षमता र संकलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई संक्षिप्त रूपमा व्याख्या गरिएको छ । यसबाट गाउँपालिकाको आय संकलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी संस्थागत संरचना

गाउँपालिकामा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ६५ अनुसार गाउँपालिका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा राजस्व सम्बन्धी परामर्शका लागि ६ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरिएको छ ।

तालिका १३: राजस्व परामर्श समिति

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१	कुमारी थापा	उपाध्यक्ष	संयोजक
२	राजेन्द्र कुमार शाहि	प्र.प्र.अ	सदस्य
३	विष वहादुर बुढा	लेखा	सदस्य
४	शेर बहादुर नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
५	प्रमोद न्यौपाने	राजस्व शाखा	सदस्य सचिव

यस समितिले राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानुनको तर्जुमा गर्ने, संशोधन तथा परिमार्जन गर्ने राजस्वका स्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरी नयाँ दरका लागि गाउँपालिकामा परामर्श दिने जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ ।

४.१.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

यस शिवालय गाउँपालिकाले आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा लिएका नीतिहरू निम्न बमोजिम छन्:

४.२ आय संकलनको संस्थागत क्षमता

गाउँपालिकाको राजस्व प्रशासन:

गाउँपालिकाको चालु बजेट मार्फत पनि राजस्व प्रशासनलाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउने नीति लिइएको छ । यसका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन राजस्व शाखाको संस्थागत विकास, राजस्व सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा करदताहरूको पहिचान, कर तथा गैरकरका स्रोतहरूको पहिचान गरी करको दायरा बढाउने, मालपोत कार्यालयबाट स्थानीय जग्गाको लगत अद्यावधिक गर्ने जस्ता

विषयलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ । वडास्तरमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई प्रभावकारी सेवा प्रवाह र राजस्व संकलन कार्यमा परिचालन गर्नुका साथै कम्प्युटर सफ्टवेयर सहित भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका तथा वडास्तरमा कार्यरत राजस्व प्रशासनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई राजस्व परिचालन सम्बन्धी अभिमुखिकरण तालिम महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालन

गाउँपालिकाको विगतका वर्षहरूको आयको यथार्थ विवरणहरू र चालु आ.व. को राजस्वका प्रस्तावित तथ्याङ्कलाई तालिका नं. ४.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । आ.व. २०७६/०७७, २०७७/०७८ र २०७८/०७९ को आयको अध्ययन गर्दा उक्त वर्षहरूमा गाउँपालिकाको आयका प्रमुख स्रोतहरू कुन हो भन्ने यकिन गर्न सकिने आधार देखिदैन ।

४.४ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लगायतका कानुनले प्रदान गरेका वित्तीय अधिकार अनुसार राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउन योजनाबद्ध प्रयासको जरुरत पर्दछ । गाउँपालिकासँग सम्बन्धित यस्ता केही महत्वपूर्ण सवालहरू छन् जुन प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि गाउँपालिकाले सम्बोधन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(क) राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण तथा क्षमता विकास

यस गाउँपालिकामा राजस्व सम्बन्धी कार्यका लागि तालिकामा देखाए अनुसारका पदका कर्मचारीहरूलाई जिम्मेवारी दिइएको भएतापनि छुट्टै राजस्व शाखाको व्यवस्था भएको देखिँदैन ।

तालिका १४: राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क.सं.	नाम	पद	जिम्मेवारी
१	विष बहादुर बुढा	शाखा प्रमुख	लेखा
२	प्रमोद न्यौपाने	सुचना अधिकृत	राजस्व शाखा

कर्मचारीहरूको विद्यमान अवस्थाबाट कार्यबोझका आधारमा विभिन्न शाखा, उपशाखा तथा इकाइहरूको लागि आवश्यक कर्मचारीहरूको व्यवस्था गरी क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिमको अवसर उपलब्ध गराउनुका साथै निम्न कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- कार्यकक्ष तथा कार्यस्थलको पर्याप्तता
- फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू
- राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्फट्वेयर र त्यसको प्रयोग
- कम्प्यूटर बिलिङ्ग प्रणालीको प्रयोग

(ख) तथ्याङ्क संकलन तथा नियमित अद्यावधिकरण प्रणालीको विकास

गाउँपालिकामा विभिन्न सम्पत्ति कर, भूमिकर, व्यवसाय कर तथा अन्य कर, शुल्क तथा दस्तुर बुझाउने करदाताहरूको संस्थाको यकिन तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको हुँदा सबै किसिमका करदाताहरूको विवरण संकलन गरी नियमित अद्यावधीकरणको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसले करदाताहरूको यथार्थ विवरण, करको दर तथा राजस्वको संभावित परिमाण अनुमान गर्न आधार प्रदान गर्दछ । आगामी वर्षहरूको लागि राजस्व नीति तर्जुमा, राजस्वको प्रक्षेपण, राजस्व असुलीको अनुगमन प्रभावकारी गराउनका लागि तथ्याङ्क संकलन तथा नियमित अद्यावधिकरण हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

(ग) आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधी निर्माणः

गाउँपालिकामा विभिन्न करका शीर्षकहरूबाट संकलन गरिने आय, संकलन गर्ने तरिका, करको दर निर्धारण, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता कार्यसञ्चालन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधी निर्माण गर्नुपर्दछ ।

(घ) संभाव्य राजस्व स्रोतका आधारहरूको विश्लेषणः

यस शिवालय गाउँपालिकाको आर्थिक विकासका आधारहरू तथा सम्भाव्य क्षेत्रहरू कृषि, पशुपलान, पर्यटन, जडीबुटी संकलन, साना तथा घरेलु उद्योग लगायतका क्षेत्रमा गाउँपालिकाले लगानी वृद्धि गर्नुपर्दछ । यसबाट आर्थिक गतिविधिमा व्यवसायिकता, आयआर्जनमा वृद्धि, स्थानीय कच्चा पदार्थहरूको उत्पादन, संकलन, प्रशोधन, बजारीकरण र रोजगारी सिर्जनामा योगदान पुग्दछ । उद्यमशीलताको विकासले उत्पादनको साथसाथै आम्दानीमा वृद्धि गर्ने हुँदा कर तिर्न क्षमतामा सुधार भई गाउँपालिकाको राजस्व वृद्धिमा सहयोग पुग्नेछ ।

(ङ) चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

संविधान तथा कानुनको प्रावधान बमोजिम गाउँपालिकाको राजस्व संकलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाइएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नुपर्दछ । राजस्व प्रशासनलाई व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय हुनुका साथै यसको प्रक्रिया पारदर्शी र नागरिकप्रति जवाफदेहि हुनुपर्दछ । गाउँपालिकाको आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गर्नु, संकलित राजस्व सार्वजनिक गर्नु पारदर्शीता अभिबृद्धिका उपयुक्त विधी हुन सक्दछन् । स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूको प्रयोग गरी कर तथा गैरकर सम्बन्धमा सचेतना अभिवृद्धि गर्न सकिएमा राजस्व संकलनमा जनताको सहयोग प्राप्त हुन सक्छ ।

(च) समन्वय संयन्त्र निर्माण

गाउँपालिकामा राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुर दर निर्धारण, राजस्व संकलन विधी निर्धारण, असुल गरिएको राजस्वको बाँडफाँड तथा रकम दाखिला जस्ता कार्यमा सम्बन्धित आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसँग समन्वय आवश्यक हुन्छ । राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धमा सङ्घ, प्रदेश र गाउँपालिकासँग समन्वय गर्न एक समन्वय संयन्त्रको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका ......: नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
क) संगठनात्मक व्यवस्था		
राजस्व शाखाको व्यवस्था संगठन संरचनामा छ छैन ?	छ	
राजस्व शाखामा कुन तहका कति दरबन्दी छन् ? र हालको पदपूर्तिको अवस्था कस्तो छ ?	२ (अधिकृत छैठौं-१ सहायक चौथो-१	
राजस्व शाखाले गर्ने कामका लागि कार्यविवरण छ की छैन ?	छ	
कर्मचारीहरूलाई उनीहरूको जिम्मेवारी स्पष्ट र लिखित रुपमा दिईएको छ छैन ?	छ	
कर्मचारीहरूलाई आवश्यक पर्ने स्थान, फर्निचर, यातायात साधन, कम्प्युटर, मसलन्द आदिको व्यवस्था कस्तो छ ?	पर्याप्त रुपमा रहेको	
सूचना प्रविधिको प्रयोगको अवस्था कस्तो छ ? (सफ्टवयर, एसएमएस, इमेल, टेलिफोन आदि)	सूचना	
कर्मचारीको राजस्व परिचालन सम्बन्धी क्षमता विकासको लागि के गरिएको छ ?	क्षमता विकास	
राजस्व परिचालनका लागि वडा लाई दिईएको जिम्मेवारी के छ ?	जन्म, मृत्यु, बसाइसराई दर्ता सबै सिफारिस दस्तुर (सम्पत्ति कर)	

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
ख) राजस्व प्रशासन संचालनको अवस्था		
करदाताहरूको नाम तथा कर लाग्ने आधारको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ? कर अभिलेख आवश्यक पर्ने स्रोतहरू – सम्पत्ति, व्यवसाय, सवारी साधन, विज्ञापन, बहाल आदि	ठिकै छ	
गाउँ/नगरपालिकाको स्वामीत्वमा रहेका स्थायी सम्पत्तिहरूको विवरण तथा सोको परिचालन कस्तो छ ?	आवश्यकता अनुसार परिचालन भैइरहेको	
कर निर्धारणको लागि सम्पत्ति वा आय वा खर्च वा कारोवारको मूल्याङ्कन कत्तिको सहि रुपमा भएको छ ? मूल्याङ्कन अनुसार कर निर्धारण भएको छ छैन ?	कर निर्धारणको मूल्याङ्कन सही रुपमा भएको तर संकलन निर्धारण बमोजिम नभएको	
चुहावट हुन सक्ने सम्भावनाहरू के-के छन् र तिनको नियन्त्रणको लागि कस्तो नीति लिईएको छ ?	ब्यावसाय करमा राजस्व चुहावट हुने	
व्यवस्थाको वर्खिलाप गरेमा दण्डको व्यवस्था कस्तो छ ?		
समयमा तिर्नेलाई छुट र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लाग्ने व्यवस्था सबै आय स्रोतहरूमा कसरी लागु गरिएको छ ?	समयमा तिर्नेलाई १०% सम्म छुट व्यवस्था र ढिलो बुझाएमा जरिवाना लिने	
करदाताहरूलाई उनीहरूले तिर्नुपर्ने कर रकम बारे अग्रिम जानकारी गराउने व्यवस्था के छ र कत्तिको प्रभावकारी छ ?	हालसम्म नभएको	
गाउँ/नगरपालिकाले निर्धारण गरेको कर तथा शुल्कमा चित्त नबुझेमा गुनासो वा उजुरी गर्नेसक्ने व्यवस्था केकस्तो छ ?	लिखित गुनासो हालसम्म प्राप्त नभएको	
राजस्व शाखाको कार्य प्रकृया, चुहावट नियन्त्रणको प्रयास, लक्ष तथा असुली अवस्थाको अनुगनमनको व्यवस्था के छ ?	अनुगमन पटक-पटक हुने	

नीति निर्धारणका क्षेत्रहरू	हालको अवस्था	नीतिगत सुधारको लागि सुझावहरू
सार्वजनिक निजी साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ ?	-	
ग) सूचना तथा समन्वयको अवस्था	ठिक छ	
करदाताहरूलाई कर तथा शुल्क सम्बन्धी जानकारी दिन के कस्तो कार्य गरिएको छ ? (शिक्षामूलक कार्यक्रम, प्रचार प्रसार, होर्डिङ्ग वोर्ड, वेब साईट आदि)	सूचना प्रणाली	जनचेतनामुखी कार्यक्रम प्रचारप्रसार र होडिङबोर्ड वेबसाइट र स्थानीय रेडियो सूचना
करको दर निर्धारण तथा समिक्षामा सरोकार पक्षहरूको सहभागीता कस्तो छ ?	छलफल भईरहेको	
राजस्व परामर्श समिति तथा अन्य समितिहरूको प्रभावकारीता कस्तो छ ? (बैठक संख्या, निर्णयहरू आदि)	४ वटा जति	
राजस्व असुलीमा सरोकार पक्षहरूको सकारात्मक सहभागीताको अवस्था कस्तो छ ?	सकारात्मक सहभागित ा रहेको	
राजस्व शाखालाई अन्य शाखा तथा निकायबाट प्राप्त सहयोग कस्तो छ ?	सकारात्मक सहयोग रहेको	
आयका स्रोतहरूको अभिलेख व्यवस्था कस्तो छ ?	सम्पत्ति कर र भूमिकर सफ्टवेयर अन्य हस्त लिखित	
गाउँ/नगरपालिकाको आयको आय विवरण सार्वजनिक हुने गरेको छ छैन?	गाउँ सभामा आएको विवरण सार्वजनिक स्थ ानीय रेडियो एफ.एम	
आयको आलेप तथा मलेप हुने गरको छ छैन ? छ भने आएका बेरुजुहरू कसरी संवोधन भएका छन् ?	आलेपमलेप हुने गरेको वेरुजु करदर्ता असुली उपर गरेको	

परिच्छेद पाँच: राजस्व सुधार कार्ययोजना

प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरी तयार पारिएको यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार परियोजना यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ गाउँपालिको राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाहरू यस प्रकार रहेका छन्:

तालिका १५: राजस्व सुधार सम्बन्धी रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. राजस्व सम्बन्धी कानुनी व्यवस्थामा सुधार गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।	१. गाउँपालिकामा राजस्वसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन तथा नियमहरू तर्जुमा गरी तर्जुमा भइसकेका ऐन नियमलाई सुधार गर्दै अझ बढी व्यवहारिक बनाउँदै लगिनेछ । २. कर तथा सेवा शुल्कलाई सम्बन्धित करदाता एवम् विषय क्षेत्रसँग आबद्ध गराउँदै निजी क्षेत्रबाट थप लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिएको थियो । ३. कर, शुल्क, सेवा शुल्कको दर तथा दायरा निर्धारण गर्दा निजी क्षेत्र तथा सरोकारवालाहरूसँग परामर्श गर्ने पद्धतिको संस्थागत विकास गर्दै लगिने छ । ४. जनताको कर तिर्ने क्षमताका आधारमा कर नीतिलाई विवेकसम्मत र प्रगतिशील बनाइने छ । ५. थप राजस्वका स्रोतको सम्भाब्यता अध्ययन गरी सम्भाब्य थप स्रोत पहिचानका साथै वर्तमान राजस्व स्रोतको दायरा बृद्धि गर्न यसको वास्तविक तथ्याङ्क संकलन गरी सम्भाव्यताका आधारमा समय सापेक्ष रूपमा करदाताहरूको संख्या बढाउँदै लगिनेछ । ६. सम्पत्ति मूल्याङ्कन सम्बन्धी सिफारिसलाई निश्चित आधार र मापदण्डमा आवद्ध गरी एकरुपता कायम गरिएको थियो । ७. आन्तरिक राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूबारे सम्भावना अध्ययन, पहिचान, स्रोतहरूको यकिन तथ्याङ्क, सूचना संकलन गर्न कार्यदलहरू

रणनीति	कार्यनीति
	बनाई वडागत रुपमा परिचालन गरिएको थियो । करका स्रोत अनुसारका तथ्याङ्क हरेक वर्ष अद्यावधिक गरिएको थियो । ८. गाउँपालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पूर्वाधारहरूको विकास गरिएको थियो । यसका लागि गाउँपालिकामा रहेका ऐतिहासिक धरोहर तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण तथा विकासका लागि निजी क्षेत्रसँग साझेदारीको समेत पहल गरिएको थियो ।
	९. पूर्वाधार उपयोग दस्तुर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर जस्ता स्रोत परिचालन गर्न दर निर्धारण गर्दा छिमेकी गाउँपालिका, निजी क्षेत्र र करदाता लगायतका अन्य सरोकारवालासँग समेत छलफल तथा सहकार्य गरिएको थियो । १०.नियमित एवं बढी कर तिर्ने करदातालाई सम्मान गरिएको थियो र कर नतिर्ने तथा बक्यौता राख्ने करदातालाई जरिवाना लगाइने छ ।
२. राजस्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने	१. गाउँपालिकाको समग्र राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीतिहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न राजस्व शाखाको सुदृढीकरण गरी क्षमताबृद्धि गरिएको थियो । २. गाउँपालिकाको राजस्व शाखामा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसारको दरबन्दी पूर्ति गरिएको थियो । ३. राजस्व शाखा र वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिबृद्धि गरिएको थियो र वडास्तरमा कर असूली गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ । ४. राजस्व शाखाका लागि आवश्यक उपकरण, सफ्टवेयर आदिको प्रबन्ध गरिएको थियो । स्थानीय करबारे सर्वसाधारणलाई जानकारी गराउने करदाता शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम समुदाय/टोल एवं वडास्तरमा सञ्चालन गरिएको थियो । यसका लागि स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूको समेत उपयोग गरिएको थियो ।

रणनीति	कार्यनीति
	५. प्रादेशिक तथा जिल्लाका अन्य स्थानीय तहसँग राजस्व परिचालन बारे ज्ञान-सीप, अनुभव आदान-प्रदान र अन्तरक्रिया गरिएको थियो । ६. राजस्व लेखापालनालाई कम्प्यूटरकृत गरिएको थियो र विद्युतीय माध्यमबाट नै राजस्वको प्रतिवेदन र फाँटबारी बनाइने छ । ७. प्रत्येक वडाबाट मासिक रुपमा स्रोत खुल्नेगरी राजस्वको प्रतिवेदन लिने प्रणाली अवलम्बन गरिएको थियो ।
३. राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज, करदाता मैत्री पारदर्शी, र समावेशी बनाउने ।	१. कर प्रशासनलाई पारदर्शी गराउन कर सम्बन्धी सूचनाहरूमा नागरिकहरूको पहुँच बढाइनेछ । कर/राजस्व सूचना जानकारी अर्धवार्षिक एवं वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिका वेभसाईटमा राखिने छ । साथै यस्तो सूचनाहरू गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ । २. दलित महिला, अपाँगता भएका व्यक्ति, गरिब तथा कमजोर आर्थिक अवस्थाका स्थानीय व्यवसायी तथा घरमूलीहरूलाई करमा विशेष छुटको व्यवस्था मिलाईने छ । ३. कर संकलन प्रक्रियालाई सहज र पारदर्शी बनाउन बैंक तथा विद्युतीय माध्यमबाट कर भुक्तानी गर्ने प्रणालीको विकास गरिएको थियो ।
४.समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिएको थियो ।	१. पर्यटन शुल्क तथा ढुंगा, गिट्टी, बालुवा, माटो जस्ता प्राकृतिक स्रोतको उत्खनन्, बिक्री तथा बजार व्यवस्थाका सम्बन्धमा छिमेकका अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकासँग समेत समन्वय तथा सहकार्य गरिएको थियो । २. बाझिएका नीतिगत व्यवस्था संशोधनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गरिएको थियो । ३. कर संकलनमा सम्भवभएसम्म निजी क्षेत्र, उपभोक्ता समिति एवं सहकारी संस्थासँग सहकार्य गरिएको थियो ।

रणनीति	कार्यनीति
	४. राजस्वसँग सम्बन्धित विषयमा छिमेकी स्थानीय तहहरू सँग समन्वय बैठक आयोजना गरी राजस्व संकलनका सवालहरूबारे छलफल तथा समन्वय गरिएको थियो । ५. राजस्व प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश सरकार तथा जिल्ला समन्वय समितिसँगको अन्तर्क्रिया सहकार्य तथा समन्वयमा जोड दिइनेछ ।

५.१.१ राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाबाट संकलित सूचना तथा तथ्याङ्कको विश्लेषण र सरोकारवालापक्षको सहभागितामूलक छलफलका आधारमा यस शिवालय गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार पारिएको छ । प्रस्तुत गरिएको कार्ययोजिना गाउँपालिका र सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट स्वीकृत भै कार्यान्वयनमा आउने विश्वास लिइएको छ ।

तालिका १६: राजस्व सुधार कार्ययोजना

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
क. कर तथा गैह्र कर राजस्व			
सम्पत्ति कर	- सम्पत्ति मूल्याङ्कनको आधार र कर प्रक्रिया निर्धारण गर्ने - सम्पत्ति कर सञ्चालन सफ्टवेयर निर्माण गरी तालिमको व्यवस्था गर्ने - आफ्नो सम्पत्ति मूल्याङ्कनमा चित्त नबुझ्ने करदाताले उजुरी दिने र यसको छिनोफानो गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा उजुरी सुनुवाई समिति गठन गर्ने	२०७९ भाद्र मसान्तसम्म	● राजस्व परामर्श समिति, ● गाउँपालिका ● गाउँसभा
व्यवसाय कर	- गाउँपालिका सबै वडाका व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय दर्ताका लागि सूचना जारी गरी दर्ता अनिवार्य गराउने	२०७९ भाद्र मसान्तसम्म	● प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र वडा कार्यालयहरू
	- व्यवसायीहरूसँग नियमित छलफल र अन्तरर्क्रिया गर्ने	नियमित	● गाउँकार्यपालिका

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	- व्यवसायको वर्गिकरण र क्षेत्र निर्धारण गर्ने		
पूर्वाधार उपयोग शुल्क	- पूर्वाधार उपयोग महशुल दर निर्धारण गर्ने र उपयुक्त तवरले शुल्क उठाउने - साझा सडकमा शुल्क लगाउन छिमेकी स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने	२०७९ भाद्र मसान्तसम्म	● गाउँसभा ● गाउँपालिका ● भूमिकर मालपोत
घर जग्गा बहाल कर	- घरधनीहरूको विवरण संकलन गर्ने । - घरधनीहरूसँग अन्तरक्रिया गरी घरबहाल कर स्वघोषणा गर्न लगाउने	२०७९ पौष मसान्तसम्म	● राजस्व परामर्श समिति ● राजस्व शाखा
बहाल बिटौरी शुल्क	- सार्वजनिक जग्गाहरूको पहिचान गरी नापनक्सा अद्यावधिक गर्ने	२०७९ पौष मसान्तसम्म	● गाउँ कार्यपालिका ● राजस्व परामर्श समिति
	- सार्वजनिक जग्गाहरूमा बसपार्क, कृषि हाटबजार, संकलन केन्द्र, अस्थायी टहरा, शौचालय निर्माण गरी बहालमा लगाउने	आ.व. २०७९/०८० देखि	● गाउँ कार्यपालिका
घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	- महिला पुरुष छुट्टिने गरी घरजग्गा स्वामीत्वको अभिलेख राख्ने - प्रदेश सरकारबाट महशुल दर निर्धारण भए बमोजिम घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर उठाउने/ मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त गर्ने	२०७९ भाद्र मसान्तसम्म	● गाउँ कार्यपालिका
प्राकृतिक स्रोत तथा कृषि उपजको बिक्रि	- जडीवुटी, कबाडी र जीवजन्तु कर व्यवस्थापन कार्यविधी निर्माण गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● गाउँपालिका र सम्बन्धित शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	- सरोकारवाला पक्षहरूसँगको छलफल तथा कार्यशाला आयोजना गरी करको आधार, दायरा, मूल्याङ्कन र दर निर्धारण गर्ने । - व्यवसायिक कृषि उपजको संकलन केन्द्र तथा पशु हाटबजार स्थापना गरी कर असुल गर्ने - जडीवुटीको पहिचान तथा उपादेयताबारे पदाधिकारी तथा राजस्व कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने - अन्य प्राकृतिक स्रोतहरूको बिक्री मूल्य निर्धारण गरी संकलन गर्ने		
विज्ञापन कर	- विज्ञापन करको आधार, दायरा तथा दर निर्धारण गर्न कार्यशाला आयोजना गर्ने । - विज्ञापनको वर्गीकरण गरी त्यसको आधारमा करको दर निर्धारण गर्ने		
व्यवसाय रजिष्ट्रेसन दस्तुर	- नयाँ व्यवसाय वा कारोवार संचालन गर्नुपूर्व दर्ता तथा अनुमति प्रमाणपत्र अनिवार्य गरी अनुमति नलिई संचालनमा रहेकालाई नियमित गर्न दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गर्ने । - गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमती दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्त	● गाउँपालिका, वडा कार्यालय, राजस्व शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	- वर्गीकरण अनुसार व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर असुल गर्ने		
अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन शुल्क	- घरजग्गा मूल्याङ्कन र अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन गरी अभिलेख अद्यावधिक गर्ने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● वडा कार्यालय
पर्यटन सेवा शुल्क	- पर्यटकीय स्थलहरूमा प्रवेश व्यवस्थित गर्ने - पर्यटकीय सेवाहरूको व्यवस्थापन गरी शुल्क लगाउने	२०७९ असार मसान्तसम्म	● गाउँ कार्यपालिका, याजना शाखा
नक्सा पास दस्तुर	- प्राविधीक जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने - नक्शापास अनिवार्य गर्ने, यसका लागि सबै वडाहरूमा प्रचार-प्रसार गर्ने - घरको संरचना, तला र किसिमको आधारमा नक्शा पास दस्तुरको दर निर्धारण गरी समयानुकुल परिमार्जन गर्ने	निरन्तर	● प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र प्राविधीक शाखा
पानी मुहान दर्ता गर्ने	- पानी मुहान दर्ता गर्ने बारे सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने	२०७९ भाद्र मसान्तसम्म	● वडा कार्यालय
सामुदायिक वन	- सामुदायिक वनहरूबाट उत्पादन हुने/प्राप्त हुने वस्तुहरूको पहिचान गरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने	२०७९ भाद्र मसान्तसम्म	
ख. आयआर्जन हुने पूँजीगत लगानीका क्षेत्र			
पूर्वाधार निर्माण गर्ने	- सडकहरूको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे गर्ने - होमस्टेहरूको स्तरोन्नति र विस्तार गर्ने - वसपार्क, ढल निकास तथा प्रशोधन, फोहरमैला	२०७९ श्रावण देखि	● गाउँपालिका र प्राविधीक शाखा

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	व्यवस्थापन आदि पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने - निजि क्षेत्रको सहकार्यमा फोहरमैला संकलन तथा व्यवस्थापन गर्ने र शुल्कदर निर्धारण गर्ने ।		
धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल, पार्क निर्माण तथा विकास, संरक्षण र प्रवर्द्धन	- गाउँपालिकामा रहेका थप धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय प्याकेजको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने - गाउँपालिकाको रमणीय क्षेत्रमा पार्कहरूको निर्माण गर्ने र ती पार्कहरूको व्यवस्थापन र संरक्षणका लागि शुल्क निर्धारण गर्ने	आ.व. २०७९/८०	● गाउँ कार्यपालिका, निजी क्षेत्र
ग. मानवीय क्षमता विकास तथा राजस्व प्रशासन			
मानवीय क्षमता विकास	- राजस्व शाखाको दरबन्दी अनुरुप जनशक्ति व्यवस्थापन गरी राजस्व संकलनमा शाखालाई जिम्मेवार बनाउने - गाउँपालिका राजस्व अधिकारका क्षेत्रमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने - गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयका कर्मचारीहरूलाई कर तथा राजस्व प्रशासन, अभिलेखन र सफ्टवेयर बारे तालिम प्रदान गर्ने - व्यवसायीहरूलाई कर सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने	नियमित	● गाउँपालिका

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
	- करदाता प्रोत्साहन तथा दण्डको व्यवस्था लागु गर्ने		
तथ्याङ्क तथा सूचना व्यवस्थापन	- सबै किसिमका कर तथा गैरकर तिर्ने करदाताहरूको तथ्याङ्क, संकलन गरी करदाताको व्यक्तिगत फाईल तयार गर्ने - महशुलयोग्य पूर्वाधारहरू (सडक, खानेपानी, बसपार्क, मनोरञ्जनपार्क आदि) को अभिलेख तयार गर्ने	२०७९ श्रावण देखि	● वडा कार्यालय, राजस्व शाखा, प्राविधीक शाखा
राजस्व संकलन तथा अभिलेख	- राजस्व अभिलेख सम्बन्धी एकीकृत (अनलाईन) सफ्टवेयर तयार पार्ने - करदाताको विवरण सबै वडा तथा गाउँपालिका कार्यालयको सोही सफ्ट्वेयरमा इन्ट्री गर्ने - राजस्व प्रशासनमा सफ्टवेयर तथा कम्प्युटरकृत प्रणाली मार्फत सेवा दिने - राजस्व संकलन अभियान सञ्चालन गर्ने	नियमित	● गाउँ कार्यपालिका र वडा कार्यालयहरू
सूचना तथा पारदर्शिता	- एफ.एम रेडियो लगायतका स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट राजस्व शिक्षा तथा करदाताहरूलाई कर तिर्न प्रोत्साहित गर्ने सूचना सम्प्रेषण गर्ने । - गाउँपालिका र वडामा करको दररेट सहित नागरिक वडापत्र राख्ने - राजस्व संकलनको विवरण अर्धवार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने	नियमित	● प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, ● वडा सचिवहरू

सुधारका क्षेत्रहरू	सुधार गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
अनुगमन	- छुटेका करदातालाई करको दायरामा ल्याउन अनुगमनलाई नियमित गर्ने - कर चुहावट नियन्त्रण गर्ने	नियमित	● कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरू
करदाता तथा कर्मचारी प्रोत्साहन कार्यक्रम	- कर्मचारीलाई राजस्व असुलीको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी प्रोत्साहन गर्ने - बढी, नियमित, शुरुमा कर तिर्ने करदाताहरूलाई पुरस्कृत तथा सम्मान गर्ने	वार्षिक रुपमा (गाउँ सभा गर्ने दिनमा)	● गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
राजस्व प्रशासनको प्रभावकारिताका लागि बन्दोवस्ती	- राजस्व सम्बन्धी सफ्टवेयर खरिद तथा सञ्चालन गर्ने - गाउँपालिकामा राजस्व शाखाको लागि कार्यकक्ष, कम्प्यूटर, प्रिन्टर, विद्युत ब्याकअप सहितको सुविधा उपलब्ध गराउने - राजस्व सम्बन्धी हेल्पडेस्कको स्थापना गर्ने - राजस्व संकलन सम्बन्धी ठेक्का पट्टाका लागि टेण्डर आह्वान गर्ने	२०७९ चैत्र मसान्त सम्म	● गाउँ कार्यपालिका, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

परिच्छेद छः आर्थिक वर्षको आयको प्रक्षेपण

यस परिच्छेद छ मा आगमी तीन आ.व.हरूका लागि गाउँपालिकाको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ। गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय सङ्कलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ। उक्त प्रक्षेपण गर्दा महालेखा परीक्षकले स्वीकृत गरेको एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा गरिएको छ। यस प्रक्षेपणले आय बजेट तर्जुमा गर्न उल्लेखनिय सहयोग पुग्नेछ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

माथि भनिए अनुसार आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७९/८० देखि २०८१/८२) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय प्रक्षेपण अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । प्रक्षेपण गरिएका अधिकांश शीर्षकहरूको आय प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविष्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेतलाई मध्यनजर गरिएको छ भने केही शीर्षकहरूको आय प्रक्षेपण विगतको आय सङ्कलनको वृद्धिदरलाई आधार मानि गरिएको छ।

तालिका १७: आगामी तीन आ.व.हरूका लागि राजस्व प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
क.	**आन्तरिक आय तर्फ**	**८०३९.७८२**	
११३१३	सम्पत्ति कर	४४५.७२५	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३१४	भूमी कर (मालपोत)	३६७.०५७	आ.व. २०७९/८० मा कुल सम्भावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२१	घर बहाल कर	२५६.५	आ.व. २०७८/७९ मा कुल सम्भावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११३२२	बहाल बिटौरी शुल्क	०	अनुमान नगरिएको
१४६११	व्यवसाय कर	५४६.५	आ.व. २०७८/७९ मा ९० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्रि	०	अनुमान नगरिएको
	ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री	०	अनुमान नगरिएको
	फोहरमैला व्यवस्थापन सेवा शुल्क	०	अनुमान नगरिएको
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	९५०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
१४२२४	परिक्षा शुल्क	०	अनुमान नगरिएको
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क	०	अनुमान नगरिएको
१४२४२	नक्सापास दस्तुर	४२५	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४३	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	१३५०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल सम्भावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जान
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर र व्यक्तिगत घटना दर्ता (बिलम्ब) शुल्क	९०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४९	अन्य दस्तुर (दर्ता, अनुमति, इजाजत आदि)	९००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१८०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१२०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर	९०	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको १०० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क - मूल्याङ्कन समेत)	९००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४२५४	रेडियो एफ.एम.सञ्चालन दस्तुर	०	अनुमान नगरिएको
१४५१	सवारी साधन कर (साना सवारी)	०	अनुमान नगरिएको
१४२५३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	९१९	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
१४५२९	अन्य राजस्व	५००	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा ११ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ख	**राजस्व बाँडफाँड**	६८०९८.१	
ख.१	**नेपाल सरकार**	**६५५९६**	
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	६५५९६	गत आ.को प्राप्त रकममा क्रमशः ६ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क	०	अनुमान नगरिएको

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	कुल सम्भाव्यता	आगामी आ.व.हरूको लागि प्रक्षेपणको आधार
१४१५३	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी	०	अनुमान नगरिएको
११४५१	बाँडफाँड भई प्राप्त सवारी कर	०	अनुमान नगरिएको
ख.२	**प्रदेश सकार**	**२५०२.१**	
१४१७७	प्रदेशसंग राजस्व बाँडफाँड	०	अनुमान नगरिएको
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२३४८.६	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ९५ प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २२ प्रतिशतले बढ्दै जाने
११४७१	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर	०	अनुमान नगरिएको
११४७२	बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१५३.५	आ.व. २०७८/७९ मा कुल संभावनाको ७० प्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा २२ प्रतिशतले बढ्दै जाने
ग.	**अनुदान तथा वित्तीय हस्तान्तरण**	**३६६८०२**	
ग.१	**नेपाल सरकार**	**३०६२३३**	
१३३११	समानीकरण अनुदान	७८७००	चालु आ.व.को अनुमानमा ६ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	२०७५३३	चालु आ.व.को अनुमानमा ६प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत	२००००	
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत	०	
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत	०	
१३३१८	अन्य अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
	(सामाजिक सुरक्षा समेत)	०	
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत	०	
ग.२	**प्रदेश सरकार**	**६०५६९**	
१३३११	समानीकरण अनुदान	७७२८	चालु आ.व.को अनुमानमा ६प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१२	ससर्त अनुदान चालु	८४१	चालु आ.व.को अनुमानमा ६प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१३	ससर्त अनुदान पूँजीगत	२६५००	
१३३१४	विशेष अनुदान चालु	०	चालु आ.व.को अनुमानमा ६प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत	८०००	
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	१७५००	चालु आ.व.को अनुमानमा ६प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत	०	
१३३१८	अन्य अनुदान चालु	०	अनुमान नगरिएको
१३३१९	अन्य अनुदान पूँजीगत	०	
ग.३	**अन्य आन्तरिक अनुदान**	०	
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक	०	अनुमान नगरिएको
	अनुदान	०	
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक	०	
	अनुदान	०	
	कुल जम्मा	४४२९३९।८८२	

६.२ गाउँपालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण

आय शीर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी ३ वर्षको प्रक्षेपित आयको विवरण तलको तालिका १८ मा प्रस्तुत गरिएको छ। प्रक्षेपणको लागि राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ । तालिकामा दिए अनुसार गाउँपालिकाको यस कार्य योजनाको अन्तिम वर्षमा कुल रु. ५२ करोड ५६ लाख ५१ हजार आम्दानी हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका १८: चालु आ.व.को अनुमान तथा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आय प्रक्षेपण

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ			अनुमानित	कुल सम्भाव्यता	प्रक्षेपण		
		०७५ /०७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९		०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१००००	**राजस्व तथा अनुदान**	२७७,००८,३५२.२१	१६४,४५९,३२७.९८	४३२,७६२,६७२.४२	४८३,४३३,७२६.५४	४४२,९३९,८८२.०	४६८,००२,५८७.०	४९५,९८१,३५८.३३	५२५,६५१,७४८.१४
	आन्तरिक आय	३४,५३०,५४८.६६	३५,१५५,२९०.००	४६,८८१,०९४.०४	५०,७२४,४३१.५४	८,०३९,७८२.००	७,७६१,७९२.९०	८,५९४,६२२.४६	९,५१६,८१३.४६
११३१३	सम्पत्ति कर			(	०	४४५७२५	४२३४३८.७५	४६८,८७३.१४	५१९,१८२.५७
११३१४	भूमी कर/ मालपोत			८५,८३८.००	०	३६७०५७	३४८७०४.१५	३८६,११९.६२	४२७,५४९.७२
११३२१	घर बहाल कर			(	०	२५६५००	२४३६७५	२६९,८२०.९९	२९८,७७२.४०
११३५१	व्यवसाय कर			(	०	५४६५००	५१९१७५	५७४,८८१.७५	६३६,५६५.७६
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दण्स्तुर				०	९१९०००	८७३०५०	९६६,७२७.०५	१,०७०,४५५.५१
११३२२	बहाल किटौरी शुल्क				०		०	(	(
१४१५१	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय					९५००००	९५००००	१,०५१,९३३.६८	१,१६४,८०४.६९
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री				०		०	(	(
	(ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री)						०	(	(
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क - मूल्याङ्कन समेत)			(	०	९०००००	८५५०००	९४६,७४०.३१	१,०४८,३२४.२२
१४२२१	न्यायिक दस्तुर						०	(	(
१४२२४	परिक्षा शुल्क					०	०	(	(
११६३१	अन्य मनोरञ्जन कर				०		०	(	(

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ			अनुमानित	कुल सम्भाव्यता	प्रक्षेपण		
		०७५ /०७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९		०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क						०	(	(
१४५२२ १	प्रदुषण सुल्क			(	०	०	०	(	(
१४२४२	नक्सापास दस्तुर					४२५०००	४०३७५०	४४७,०७१.८१	४९५,०४१.९९
१४२४३	सिफारिश दस्तुर					१३५००००	१३५००००	१,४९४,८५३.१२	१,६५५,२४८.७७
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर					९००००	९००००	९९,६५६.८७	११०,३४९.९२
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर			३,०००.००		९००००	९००००	९९,६५६.८७	११०,३४९.९२
१४२४९	अन्य दस्तुर		७७५६४६	१,४२६,९०७.००		९०००००	८५५०००	९४६,७४०.३१	१,०४८,३२४.२२
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत					१२००००	११४०००	१२६,२३२.०४	१३९,७७६.५६
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत					१८००००	१७१०००	१८९,३४८.०६	२०९,६६४.८४
१४५२९	अन्य राजस्व			७५,३३७.००		५०००००	४७५०००	५२५,९६६.८४	५८२,४०२.३५
१४२५४	रेडियो एफ.एम.सञ्चालन दस्तुर						०	(	(
१४५१	सवारी साधन कर (साना सवारी)						०	(	(
१५१११	बेरुजु						०	(	(
	बैंक मौज्दात	३४५३०५४८.६६	३४,३७९,६४४.००	४५,२९०,०१२.०४			०	(	(
	राजस्व बाँडफाँड	४३,३६२,८०३.५५	३६,७४९,३९३.९८	५२,०४१,०५६.३८	६५,९०७,२९५.००	६८,०९८,१००.००	७२,०४७,३१३.१२	७६,५५४,२४६.७५	८१,३४३,१५५.८६
	सङ्घीय सरकार	(	३६,७४९,३९३.९८	६५,१३७,२६०.००	६५,५९६,०००.००	६५,५९६,०००.००	६९,७०८,६९३.१२	७४,०७९,२४१.०५	७८,७२३,८१०.६१
११४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर		३६,५७५,७३२.९८	५१,९१३,०२२.३८	६५५९६०००	६५५९६०००	६९,७०८,६९३.१२	७४,०७९,२४१.०५	७८,७२३,८१०.६१

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ			अनुमानित	कुल	प्रक्षेपण		
		०७५ /०७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९	सम्भाव्यता	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
११४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क				०	०	(	(	(
१४१७१	बाँडफाँड भई प्राप्त वन रोयल्टी			(	०	०	(	(	(
११४५१	बाँडफाँड भई प्राप्त सवारी कर		१७३६६१	१२८,०३४.००	०	०	(	(	(
	प्रदेश सरकार			१२८,०३४.००	३११,२९५.००	२,५०२,१००.००	२,३३८,६२०.००	२,४७५,००५.६९	२,६१९,३४५.२५
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर			०	०	२३४८६००	२,२३१,१७०.००	२,३६१,२८९.३३	२,४९८,९९७.०७
	प्रदेशसंग राजस्व बाँडफाँड)						(	(	(
११४७१	मनोरञ्जन कर						(	(	(
	दहत्तर बहत्तर						(	(	(
११४७२	विज्ञापन कर					१५३५००	१०७,४५०.००	११३,७१६.३६	१२०,३४८.१७
	अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	१९७,७१५,०००.००	५८,१७५,०००.००	३३३,८४०,५२२.००	३६६,८०२,०००.००	३६६,८०२,०००.००	३८८,१९३,४८०.९८	४१०,८३२,४८९.१२	४३४,७९१,७७८.८२
	सङ्घीय सरकार	१८४,७९३,०००.००	५८,१७५,०००.००	३०५,४८४,८४०.००	३०६,२३३,०००.००	३०६,२३३,०००.००	३२४,०९२,१६४.८८	३४२,९९२,८५६.२१	३६२,९९५,८१४.६४
१३३११	समानिकरण अनुदान	६४२०००००	१८२७५०००	७६,१००,०००.००	७८७०००००	७८७०००००	८३,२८९,६९५.६८	८८,१४७,०५७.२५	९३,२८७,६९४.७०
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	१२०५९३०००	३९९०००००	२२५,९८४,८४०.००	२०७५३३०००	२०७५३३०००	२१९,६३६,०९१.६५	२३२,४४५,०२२.०२	२४६,०००,९५४.८३
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत				२०००००००	२०००००००	२१,१६६,३७७.५५	२२,४००,७७६.९४	२३,७०७,१६५.११
१३३१४	विशेष अनुदान चालु			(	०	०	(	(	(
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत				०	०	(	(	(

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	यथार्थ			अनुमानित	कुल सम्भाव्यता	प्रक्षेपण		
		०७५ /०७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९		०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु			३,४००,०००.००	०	०	(	(	(
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत					०	(	(	(
१३३१८	अन्य अनुदान चालु (सामाजिक सुरक्षा समेत)					०	(	(	(
	प्रदेश सरकार	१२,९२२,०००.००	(	२८,३५५,६८२.००	६०५६९०००	६०,५६९,०००.००	६४,१०१,३१६.१०	६७,८३९,६३२.९२	७१,७९५,९६४.१७
१३३११	समानिकरण अनुदान	४९२२०००	०	१०,०८५,०००.००	७७२८०००	७७२८०००	८,१७८,६८८.२९	८,६५५,६६०.२१	९,१६०,४४८.६०
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु		०	६,४९७,४३३.००	८४१०००	८४१०००	८९०,०४६.१८	९४१,९५२.६७	९९६,८८६.२९
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत				२६५०००००	२६५०००००	२८,०४५,४५०.२६	२९,६८१,०२९.४४	३१,४११,९९३.७७
१३३१४	विशेष अनुदान चालु			७,८५५,१७८.००		०	(	(	(
१३३१५	विशेष अनुदान पूँजीगत				८००००००	८००००००	८,४६६,५५१.०२	८,९६०,३१०.७८	९,४८२,८६६.०४
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	८००००००		३,९१८,०७१.००	१७५०००००	१७५०००००	१८,५२०,५८०.३६	१९,६००,६७९.८२	२०,७४३,७६९.४७
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत					०	(	(	(
	अन्य आन्तरिक अनुदान	१४०००००	३४३७९६४४	०	०	०	(	०	०
१३४११	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	१४०००००	३४३७९६४४		०	०	(	(	(
१३४१२	अन्य व्यक्तिगत आन्तरिक अनुदान (जनसहभागिता)					०	(		

परिच्छेद सातः अपेक्षित नतिजा

यस अध्ययनको विश्लेषण अनुसार शिवालय गाउँपालिकाको आगामी आ.व. २०७९/८० को कुल बजेट ४६ करोड ८० लाख २ हजार हुने सक्ने अपेक्षा गरिएको छ। प्रस्तुत विवरणले गाउँपालिकाको आन्तरिक आय सो आ.व. मा ७७ लाख ६१ हजार हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस अपेक्षित रकम कुल आयको करिब १.६६ प्रतिशत हुन आँउछ । सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात् आगामी तीन आर्थिक वर्षहरूमा हुने आय संरचना देहाय अनुसार हुने प्रक्षेपण गरिएको छ (तालिका नं. १९) ।

तालिका १९: प्रक्षेपित आय संरचना संक्षेपमा (रु. हजारमा)

क्र. सं.	राजस्व शीर्षक	प्रस्तावित	प्रक्षेपित आय (आगामी तीन आ.व.कों		
			२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२
१	आन्तरिक आय	८,०३९,७८२.००	७,७६१,७९२.९०	८,५९४,६२२.४६	९,५१६,८१३.४६
२	सङ्घिय राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	६५,५९६,०००.००	६९,७०८,६९३.१२	७४,०७९,२४१.०५	७८,७२३,८१०.६१
३	प्रदेश राजस्व बाँडफाँडवाट प्राप्त आय	२,५०२,१००.००	२,३३८,६२०.००	२,४७५,००५.६९	२,६१९,३४५.२५
४	अनुदान	३६६,८०२,०००.००	३८८,१९३,४८०.९८	४१०,८३२,४८९.१२	४३४,७९१,७७८.८२
५	अन्य आन्तरिक अनुदान	०	०	०	०
६	जनसहभागिता				
	कुल आय	४४२,९३९,८८२.००	४६८,००२,५८७.००	४९५,९८१,३५८.३३	५२५,६५१,७४८.१४
	कुल आयमा आन्तरिक आयको योगदान (प्रतिशत)	१.८२	१.६६	१.७३	१.८१

गाउँपालिकासँग भएका स्रोत साधन परिचालनमा जोड दिएर स्थानीय विकासका लागि उल्लेख्य स्रोत स्थानीयस्तरबाट जुटाउँदै अगाडि बढ्ने दिशामा प्रस्तुत कार्ययोजना महत्वपूर्ण साधन हुन सक्दछ। गाउँपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमाका लागि आन्तरिक स्रोत अनुमान गर्ने मार्ग दर्शकका रुपमा यसले सहयोग पुग्ने अपेक्षा पनि लिन सकिन्छ ।

मूलतः बिगत तीन वर्षको आय तथा गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार र हालको आय संकलन अवस्थाको आधारमा यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय बजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

परिच्छेद आठ: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजनाले सार्थकता पाउने मुख्य आधार नै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयनमा प्रभावकारिताका लागि अन्य कुराको अतिरिक्त यसको अनुगमनको लागि भरपर्दो विधी र संयन्त्र किटान हुन आवश्यक भए जस्तै राजस्व सुधार कार्ययोजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि पनि यसको नियमित र भरपर्दो अनुगमनको व्यवस्था गरिनु आवश्यक हुन्छ। राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अनुगमनमा मुख्य रुपमा राजस्व शाखा/महाशाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति तथा कार्यपालिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ।

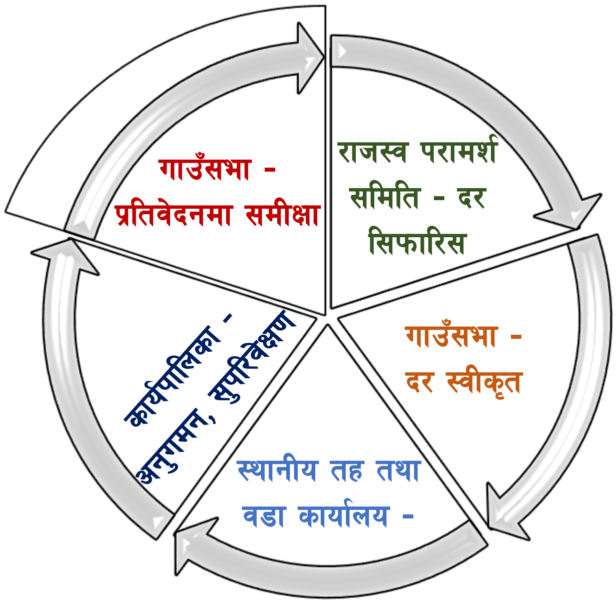

चित्र ७: राजस्व सुधारका कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमनबाट गाउँपालिकाको राजस्व सम्बन्धी नीति र योजनाको उचित रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको, राजस्व असुलीको प्रवृत्ति लक्ष्य अनुरुप भए नभएको, राजस्व प्रशासनमा कुनै समस्या भए नभएको, सुधारका लागि गरिएका निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको, अभिलेख दुरुस्त राखे नराखेको, निर्धारित अवधिमा राजस्व कोषमा दाखिला गरे नगरेको आदि कुराहरू नियमित रुपमा अनुगमन गरी अद्यावधिक सूचना प्राप्त गर्ने र आवश्यकता अनुसार निर्णय, निर्देशन तथा गाउँपालिकामा सिफारिस लगायतको कार्यबाट मात्र स्वीकृत आर्थिक ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग पुग्दछ । प्रस्तुत राजस्व सुधार कार्ययोजना र सो बमोजिम संकलित राजस्वको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि निम्न बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ।

तालिका २०: अनुगमन तालिका

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
राजस्व असुली	राजस्व शाखा प्रमुख	दैनिक, मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य तथा प्रगति अनुगमन गर्ने
राजस्व प्रशासन	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
राजस्व सुधार योजना	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार लक्ष्य र प्रगतिको तुलना गर्ने
समन्वय तथा सहकार्य	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • समन्वय र सहजीकरण गर्ने • मार्गदर्शन तथा निर्देशन दिने
राजस्व नीति	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा	चौमासिक र वार्षिक	• चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
राजस्व प्रतिवेदन	राजस्व शाखा, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका, सभा, लेखापरीक्षक	मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक लक्ष्य र प्रगति प्रतिवेदनहरू सम्बन्धी तुलनात्मक विश्लेषण गरी आवश्यक रणनीति सिफारिस, सुझाव तथा

के अनुगमन गर्ने ?	कसले अनुगमन गर्ने ?	कहिले अनुगमन गर्ने ?	कसरी अनुगमन गर्ने ?
			निर्देशन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
समीक्षा	उपाध्यक्ष	चौमासिक र वार्षिक	● लक्ष्य र उपलब्धि सहित सिकाईको प्रस्तुति र सुधारको पृष्ठपोषण प्राप्त गरी आगामी मार्गचित्र तयार गर्ने

राजस्वका स्रोत अनुसार अनुगमन गर्दा हेर्नुपर्ने कुराहरूको सूची तयार गरी अनुगमन गर्दा प्रभावकारी हुन्छ । साथै अनुगमनको प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यलाई अनिवार्य गरिनु पर्दछ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ नेपालको संविधान	राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँड (भाग १९: धारा २२८ देखी २३० सम्म) स्थानीय आर्थिक प्रणाली (भाग १९ : धारा २२८ देखी २३० सम्म) सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको अधिकार सूची (अनुसूची ५ देखी ९ सम्म)	नेपाल कानुन आयोग
▪ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार (परिच्छेद: ३) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्र (परिच्छेद: ९) गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको आर्थिक कार्य प्रणाली (परिच्छेद: १०)	नेपाल कानुन आयोग
▪ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४	राजस्वको अधिकार (परिच्छेद: २) राजस्वको बाँडफाँड (परिच्छेद: ३) अनुदानको व्यवस्था (परिच्छेद: ४) वैदेशिक सहायता तथा ऋण (परिच्छेद: ५) आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने (दफा १८) राजस्व प्रस्ताव तयार गर्ने (दफा १९) वित्तीय अनुशासन (परिच्छेद: ८) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले लगाउन सक्ने कर (अनुसूची १,२ र ३) प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँड (अनुसूची ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४	प्राकृतिक स्रोतको परिचालन, राजस्व बाँडफाँड तथा अनुदान (परिच्छेद ४)	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय https://www.mof.gov.np/site/publication-category/93
▪ केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी विषयमा भएका गरिएका संशोधनहरु	नेपाल कानुन आयोग

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा भएका वा हुने संशोधित प्रावधानहरु	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य र प्रदेश आर्थिक ऐनहरु	स्थानीय तह र प्रदेश सरकार बीच साझा अधिकार सूचीका विषयमा प्रदेश कानुनले गरेका व्यवस्थाहरु	कर्णाली प्रदेश सरकार, आर्थिकक मामिला तथा योजना मन्त्रालय http://moeap.karnali.gov.np
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐन २०७४/०७५		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४	स्थानीय तहको राजस्व प्रक्षेपणको ढाँचामा एक रुपताका लागि	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४		नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठिन कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको		नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय
▪ स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण (प्रोफाईल)	स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रमा पर्ने स्रोतहरुको आधार (Base) बारेको सूचना र तथ्याङ्क	सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ स्थानीय तहका विभिन्न आर्थिक वर्षहरुको योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरु	स्थानीय राजस्व र आयको प्रबृत्ति विश्लेषण	सम्बन्धित स्थानीय तह

सन्दर्भ सामाग्री	अध्ययनको विषय क्षेत्र	श्रोत
▪ सङ्घ तथा प्रदेशले उपलब्ध गराएका कार्यविधि, दिग्दर्शन, ऐन कानुनका नमुनाहरु	स्थानीय तहको राजस्व अधिकारको उपयोगका लागि कानुनी र नीतिगत व्यवस्था	नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय नेपाल कानुन आयोग नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय लगायतका सम्बन्धित निकायहरु
▪ अन्य स्थानीय तहले विगतमा तर्जुमा गरेका कार्ययोजनाहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	अन्य स्थानीय तहहरु
▪ अध्ययन क्षेत्रमा रहेका कलष्टर अन्तर्गतका स्थानीय तहसंग आधारित विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको गाउँपालिका विकास योजना, गाउँपालिकाका विकास योजना बजेट तथा कार्यक्रमहरू		सम्बन्धित स्थानीय तह
▪ सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू		सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
▪ अन्य दस्तावेजहरु	सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा	विभिन्न निकायहरु

अनुसूची २: अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गरिएको पत्र

शिवालय गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
सिमा, जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

पत्र संख्या :०७८।०७९
चलानी नम्बर : १०० ६१

मिति:२०७९/०१/०६

विषय : जानकारी सम्बन्धमा ।

श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र
कर्णाली प्रदेश ,विरेन्द्रनगर सुर्खेत ।

प्रस्तुत विषयमा तँहा कार्यालयको च.नं. ४५१ मिति २०७८/१२/१७ गतेको प्राप्त पत्रानुसार यस गाउँपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण कार्यमा सहयोग गर्ने उदेश्यका साथ क्यूव इन्फो कम्पनी प्रा. लि. पाथवे नेपाल र भुगोल ईन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा. लि. जेभि काठमाण्डौबाट यस गाउँपालिकामा खटिनु भएका सो कम्पनी प्रा. लि. का कर्मचारी यस गाउँपालिकाको केन्द्र सिमामा आउनुभई तहाँबाट माग गरिएका ढाँचाहरुमा फारम भर्ने काममा यस गाउँपालिकाबाट सहयोग तथा सहजिकरण भएको व्यहोरा जानकारीका लागि अनुरोध गरिन्छ ।

....

राजेन्द्र कुमार चन्द
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

website: shibalayamun.gov.np. Email: shibalayamun@gmail.com. contact no. 9858084522
"व्यवसायी र सिर्जनशिल प्रशासन :विकास समृद्धि र सुशासन"

अनुसूची ३: कार्यक्रममा सहभागीहरुको सूची तथा कार्य सम्पन्न पत्र

आज मिति २०७९ साल [illegible] गतेका दिन प्रदेश सुशासन केन्द्र सुर्खेतको सहयोग तथा क्यूब - पाथ - भूगोल टेमी को सहजीकरण र शिवालय गाउँपालीकाको आयोजनामा यस गाउँपालीकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८/७९ को अभिमुखीकरण कार्यशाला तथा अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण कार्यक्रम यस गाउँपालीकाको उपाध्यक्ष श्री गीता शाही ज्यूको अध्यक्षतामा देहायबमोजिमको उपस्थितीमा निम्न प्रस्ताव उपर छलफल गरी निर्णय समेत गरीयो ।

उपस्थिती

क्र.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री गीता शाही	गा.पा. उपाध्यक्ष	[signature]
२.	श्री राजेन्द्र कुमार चन्द	प्र. प्रशासकीय अधिकृत	[signature]
३.	श्री जैपाले डमाई	वडा अध्यक्ष वडा नं. ५	[signature]
४.	श्री धन बहादुर बुढा	वडा अध्यक्ष वडा नं. ६	[signature]
५.	श्री तारा थापा	कार्यपालिका सदस्य	तारा
६.	खिर बहादुर बुढा	लेखापाल	[signature]

विशेष आमन्त्रीत सदस्य

१. शेर बा. शाही — गा.पा. अध्यक्ष शिवालय गा.पा.

प्रस्तावहरु –

१. शिवालय गाउँपालीकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन सम्बन्धमा ।

२. शिवालय गाउँपालीकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन कार्यपालीकाबाट अनुमोदन गर्ने सम्बन्धमा ।

शिवालय गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
सिमा, जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश, नेपाल
२०७३

Date |
Page |

निर्णयहरु -

१. शिवालय गाउँपालीकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण तथा छलफल गरियो । साथै राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम मस्यौदा संशोधन सहित पारित गर्ने निर्णय गरियो । राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाका लागी आर्थिक सहयोग गर्ने प्रदेश सुसासन केन्द्र सुर्खेत तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने स्यूव-पाथेव-भुगोल सेवी तथा विज्ञहरुलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्ने निर्णय गरीयो।

२. शिवालय गाउँपालीकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको अन्तिम प्रतिवेदन शिवालय गाउपालीकाले कार्यपालीकाबाट पारित गराउने निर्णय समेत गरीयो।

शिवालय गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
सिमा, जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश, नेपाल
२०७३

शिवालय गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
सिमी, जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

पत्र संख्याः ०७८।०७९
चलानी नम्बरः ९८४

मितिः २०७९/०२/३१

श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी,
विसालनगर, काठमाण्डौ,

विषय : कार्यसम्पन्न बारे ।

प्रस्तुत विषयमा श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी, विसालनगर, काठमाण्डौको सहजिकरण र श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र सुर्खेत, कर्णाली प्रदेशको सहयोगमा कर्णाली प्रदेश, जाजरकोट जिल्ला, शिवालय गाँउपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्य जारी रहेको र कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्राप्त भएको जानकारी गराउदै श्री क्युव-पाथवे-भूगोल जेभी, विसालनगर, काठमाण्डौको र श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र सुर्खेत, कर्णाली प्रदेशलाई धन्यबाद ज्ञापन गर्दै यो पत्र उपलब्ध गराईएको छ ।

राजेन्द्र कुमार चन्द
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

बोधार्थ
श्री प्रदेश सुशासन केन्द्र सुर्खेत, कर्णाली प्रदेश ।

Website: www.shibalayamun.gov.np ,Email:shibalayamun@gmail.com
Contact: 9858084522
"व्यावसायिक र सिर्जनाशील प्रशासन : विकास समृद्धि र सुशासन"

अनुसूची ४: कार्यक्रमको फोटोहरु